

રાજ ભરથરી.

જાન્યુઆરી ૩૩૧

પિત્રા—ધિક ! યુવા ધિક ! મુજને ધિક ! કામ વિકારણ,
 નેલું ર ભુલાવી મ્હને સસથી મૂઠી પાપ વિચારણ.

“શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.”

६६३ ३-१३॥ नवा नमस् त्रीना मित-१ अनार तथा त्रयना०

માલીક:—ડા. પ્રાણનાથ જીવણદાસ.
બુકસેલર અને પબ્લીશર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટિ વિભાગ ।

અનુક્રમાક ૧૩૦૮૧ ચર્ચાક

પુસ્તકનું નામ રામ ભરપર

વિષય

શ્રી પરમાત્મને નમઃ ! ... ૩૩ ...

માણવપતિ યોગેન્દ્ર

(સચિત્ર.)

—:શ્રી:—

(સંગીત.)

Dep

રાજ ભરથરી.

—: વા :—

“પ્રિમને ચરણે.”

પ્રેમાન્ધો નૈવ પશ્યતિ ! કે કામાન્ધો નૈવ પશ્યતિ !

(યોગેન્દ્ર ભરથરી.)

(પિંગાણા.)

પ્રયોગક્રમશી. “સુપ.”

વાડીફળીઓ પગથીઆ શરી-સુરત.

[અંત્ય પ્રકાશનના સર્વાધિકાર પ્રકાશનને સ્વાલિન છે.]

પ્રકાશક:

શ્રી માણીલાલ જીવજીલાલ બુક્સેલર અને પબ્લિશર.

“શ્રી માણીજીવન પ્રેક્ષકાલય.” ધારશાહ-સુરત.

આવૃત્તિ-પાંચમી]

સંવત્ ૧૯૮૨.

[પ્રત ૫૦૦.

મૂલ્ય:-૩. ૦-૮-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

સ્વ. રા. રા. પરમપૂજ્ય શેઠજી,

૬૧. માણુકલાલ ધનજીભાઈ. (ભાવનગર)

આપશ્રીએ આપણી લોહાણા જ્ઞાતિને અંગે પડેલી એક કેળ-
વણીની મહા ખામી દૂર કરવા માટે આપનો ઉદ્દાર હાથ વિના
સંકેતે લખાવી જ્ઞાતિના લાભાર્થે ખાસ જ્ઞાતિબંધુઓ તેમજ બહા-
રની બહેર પ્રભને માટે “લોહાણા લાયબ્રેરી” જેવી એક સુંદર
સંસ્થા સંસ્થાપિત કરી છે.

અ સખી દીલની સખાવતના સભારણાં રૂપે આપણી ન્યાતીના
નાક રૂપે અ સંસ્થા જ્યાં સુધી કાયમ રહેશે, ત્યાં સુધી આપનું
નામ, તથા આપનું કામ, બંને અપારાં દરેક જ્ઞાતિબંધુઓના હૃદયમાં
સુવર્ણાક્ષરે સદાને માટે અંકિત રહેશે.

પૂલ નહિ ને પૂલની પાંખડી ! આજ મહને આ ને કઈ મળે
છે, તે વડે હે સખી બધું ! તમારી આ મહાન સેવાને સંભારી, એનો
લાભ લેતાં ગૃહસ્થો તમારી જન્મ પર્યંત આરતી ઉતારવી નહિજ ભૂલે.

પ્રભો ! આપનું આદર્શ અને અનુકરણીય દ્રષ્ટાંત અમ એકેએક
જ્ઞાતિ બંધુઓના ઉરમાં અખંડિત, જવલંત રાખી આપના સ્વર્ગસ્થ
આત્માને ચિરઃશાન્તિ આપે ! એવી નમ્ર પ્રાર્થના સાથે આ સાહિત્ય
પૂલડાંની ન્હાનકડી માળા આપના પરમ પવિત્ર અને પુનિત કંઠમાં
હર્ષથી છલકાને હૈયે અર્પણ હો.

અર્પનાર:-આપનો સ્નેહભીનો આત્મકિત બાળક,

**૬૧. માણુકલાલ જીવણુદાસ બુકસેલર અને પબ્લીશર.
ભાવનગરવાળા.**

❧ “ એ બાલ. ” ❧

પરમકૃપાળુ પરમાત્માની અમી નજરથી અને જનસમાજના અકલિપત અગ્રાધ ઉત્તેજને પ્રેરાઈ મહારી પાંચમી કાગ્યમય કૃતિ તરીકે “રાજા ભરથરી” આજે ધણાજ સુંદર સુધારા વધારા સાથે પાંચમી વાર ખુદાર પડે છે. ચોથી આવૃત્તિની ત્રણ હજાર પ્રતો ખુદાર પડયાને ફક્ત નવજ માસ જેટલી ટુંક મુદતમાં એની પાંચમી આવૃત્તિ થવી, એજ એની લોકપ્રિયતાનું પરિ-સીમાદર્શક દર્પણ !

રાજાજિ ભવૃહરિ ! જ્યારે પોતાની નૂતન પત્ની પિંગળાના પ્રેમમાં મુગ્ધ અને પાગલ બની, એક વનિતાના કૃત્રિમ બહાલ અને વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી, સ્ત્રી-ચરિત્રમાં ફસાઇ. પોતાના વિક્રમ જેવા પવિત્ર, પ્રમાણિક, અને વીર બધુને દેશવટો દે છે, ત્યારે પ્રેમાન્ધો નૈવ પડ્યતિ ! એ સૂત્રનુ રહસ્ય સર્વાંશે સમજાય છે.

તદ્ અનુસાર જ્યારે કામાંધ અને વિશ્વાસઘાતી રાણી પિંગળા. માલવ-નાથ જેવા ધીર, વીર, અને સાચ્યા પવિત્ર પ્રેમી ભૂપતિ ભરથરીને તણ, એક નાચ અને નિન્દ્ય એવા અશ્વપાલ સાથે પ્રેમ બાંધી, તેનો માર પણ મુગે મહોટે સહન કરે છે, ત્યારે કામાન્ધો નૈવ પડ્યતિ ! એ ઉક્તિનું તાત્પર્ય આપોઆપ વર્તાય-ઉકેલાય છે.

રાજા ભરથરી જ્યારે ઝિલ્લમગળ, અને તુલસીદાસની માફક ઉર્લેખ પ્રેમમાં અંધ હતો, ત્યારે પાપિષ્ઠ પિંગળા, વીર કૂણાલની અપરમા તિબ્બરક્ષિતા અને અજ્ઞાનના સ્વરૂપ-સૌંદર્યે બાન ભૂલેલી અપ્સરા ઉર્વ-શીની માફક કામમાં અંધ હતી. ફક્ માત્ર એટલેજ, કે તિબ્બરક્ષિતા અને ઉર્વશીની મોહારાકતતા તથા પ્રિય-પાત્ર-પસંદગી પિંગળા કરતાં કંઈક ઉચ્ચતર સ્થાને હતી.

સામાન્ય વર્ગ પણ હવેથી આ કાગ્ય-કથાનો સંપૂર્ણ છૂટથી લાભ લઈ સમજી શકે, એ ઉદ્દેશ લક્ષમાં રાખી આ વેળા બાપામાં અધિકારી, સરળતા તથા માધુર્ય સીંચવામાં આગ્યાં છે. તેમજ કેટલાક કાવ્યદોષો પણ સુધારી નાખ્યા છે.

પ્રત્યો ! મહારા સાહિત્ય-સેવાના અન્ય સ્વપ્નાઓ પણ આજ પ્રમાણે સાક્ષાત્કારમાં પહોંચવા પ્રેરણા-વારિ ઢાળે ! એજ એક માત્ર નમ્ર પ્રાર્થના.

સંવત્ ૧૯૮૨.
ગોકુલાશ્રમી.

}

લયદીપ, સાહિત્ય-પ્રેમી “ ધ્રુવ. ”
અમનલાલ હીરાલાલ બદામી.
વાહીદગીઆ પઝથીઆશેરી-મુરત.

પૂર્વ-વૃત્તાન્ત.

ઉમાપતિ શંકર ભગવાન, કે જે ભોળા મહાદેવને નામે જગતમાં જાણીતા છે, એમના અલૌકિક એવા કૈલાસધામમાં નૃત્યકળા, સંગીત આદિ માટે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ આવતી હતી. સ્વયં ગૌરીપતિને પણ તાંડવ નામક નૃત્યનો શોખ હતો. એક સમયે કોઇ એક અપ્સરા ઈંદ્ર-ભુવનથી નીકળી કૈલાસ પ્રતિ પગલાં ભરી રહી હતી, એવામાં મધ્ય વાટે ઈંદ્રના સુત સાથે એને અચાનક ભેટો થયો. ઈંદ્ર-તનુ એ અપ્સરાને જોઇને નિજ દેહ-માન બૂલી ગયો, અને તેની સાથે તેણે ભોગવિલાસ કર્યો. આમ અધવચ રોકાયાથી અપ્સરાને કૈલાસમાં જતાં નિત્યનિયમ કરતાં તે દિને મોડું થયું. આથી શિવજી ક્રોધે ભરાયા, અને કારણ પૂછતાં અપ્સરાએ અચથી માંડી ઇતિ પર્થંત સવિસ્તર ઘટના નિવેદન કરી. પાર્વ-તીપતિ ઈંદ્રતનુના આ અપરાધ અને નિન્દ્ય વર્તન જોઇ ખિન્નયાં, અને તત્કાળ તેમણે શ્રાપ દીધો, કે:—“જવ, એ ગર્દભ યઇને સંસારમાં જીવન ગાળો.” દેવર્ગાધિપતિ ઈંદ્ર કે જે આ સમયે કૈલાસમાં હતા, તે શિવ-જીને પોતાના પુત્રની આ ભૂલ માટેના શ્રાપનો અનુગ્રહ કરવાં કરગર્યા, અને કહ્યું, કે “હે પ્રભો ! એમાં એ નાદાન બાળકનો દોષ નથી, પરંતુ વાંક જીઓ તો ભલભલાને બ્રૂટ કરનાર મનુષ્યનો છે.” શિવ શાન્ત થયા, અને કહ્યું, કે “જો સંસારમાં ગર્દભદેહે રહ્યા છતાં પણ એ સત્કર્મ કરશે, ને હમેશ મ્હને સંભારશે, તો થોડા સમયમાં પુનઃ પાછો પૂર્વ સ્થિતિમાં આવી જશે.” શાપાનુસાર ઈંદ્ર-તનય અવનિતલ ઉપર એક કુંભારને ત્યાં ગધેડો થઇને આવતર્યો. તે હરહમેશ રાત્રે નરદેહ ધારણ કરતો, અને દિવસે ગર્દભ-દેહમાં રહેતો. એક સમયે રાત્રિએ કુંભાર ઝાંચિતો “મ્હને પરણવું છે.” એ શબ્દ સાંભળીને ચમકી ઉઠ્યો.

તપાસ કરતો ગધેડાની જગ્યાએ માનવ-દેહને આ શબ્દો પોકારતો જોઈ તે આશ્ચર્ય પામ્યો. ઈંદ્રસુતે ગભરાયલા કુંભારને પોતાની કર્મકથા કહી “શું કરવું?” તે સમયે બીજે જ દિને કુંભારે પોતાના ગધેડા સાથે તે નગરના રાજાને તેની ત્રણે રાજકુવરીઓ પરજાવવા કહ્યું. રાજાને કુંભારની વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવ્યો, અને ‘જે એ સાચોજ ઈંદ્ર-કુમાર હોય’ તો મ્હારા નગરનો કોટ કાંચનનો કરે,’ એમ કહ્યું. કુંભારે રાત્રે નરદેહધારી ઈંદ્રસુતને એ પ્રમાણે કહ્યું. જેના પ્રત્યુત્તરમાં ઈંદ્રસુતે પાઠવ્યું કે... ‘રાજાને જાણને કહેજે, કે ત્હારો એક અનુચર કોટની આસપાસ ફરી આવતાંજ ત્હારી ધારણા ફળીભૂત થશે. પરંતુ જે તે પાછું ફરી જોશે, તો કોટ તમામ ત્રાંયાનો થઈ જશે.’ બીજે દિને ભરી સમામાં કુંભારે આવી રાત્રિની વાત કહી. રાજાગ્રાથી એક અનુચર કોટની આસપાસ ફરવા ગયો. પરંતુ અર્ધ દુર્ગ ફર્યા બાદ “શું થયો હશે?” એ જોવા તેણે કુતૂહલપૂર્વક રહેજ પાછું જોયું, એટલે કોટ તમામ ત્રાંયાનો થઈ ગયો. ભારથી તે નમનું નામ તામ્રવતી ઉર્ફે ત્રાંયાવતી પડ્યું. જે આજે ખંભાત કહેવાય છે. આ પછી પોતાની ત્રણે પુત્રીઓને રાજાએ ગર્દભ સાથે પરણાવી, અને જતે દિવસે તેમને ગર્ભ રહ્યા. એક રાત્રે પોતાની ગર્દભ-દેહ ઘોડારમાં છોડી નરદેહધારી ઈંદ્રસુત ત્રણે સ્ત્રી સાથે ભોગ વિલાસ કરી રહ્યો હતો, એ અરસામાં ભોગ જોઈ રાજાએ એનું ખોળીયું ધુંકી મૂક્યું. એ આશ્ચર્ય કે “ખોળી ખાળી નાખ્યા બાદ જ સાંધને પુનઃ એમાં પ્રવેશવાનું નહિ મળે, અને પછી હરહમેશને માટે નર-દેહમાંજ રહી પોતાની પુત્રીઓ સાથે રાજપાટ ભોગવશે” પરંતુ “વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ,” અનુસાર શાપિત ઈંદ્ર-તનુ પણ ગર્દભ-દેહનું ખોળું સળગતાંની સાથેજ સળગી જઈ પોતાની પૂર્વાવસ્થા પામી શાપમૂકત થયો, અને નમ્ર આખું પ્રજાળી ગયું. કેવળ જીવ બચાવવા રાજાની ત્રણ

અર્જવતી પુત્રીઓ ન્હાસી મઘ. જ્યાં તેમને અનુક્રમે વિક્રમ-ભટ્ટી ભર્તૃહરિ એમ ત્રણ પુત્રો થયા. માતાઓનો વૈકુંઠવાસ થતાં તે ત્રણે યોગીઓના આશ્રમે ઉછરી મ્હોટા થયા, અને તેમાંથી પછી ભાગ્યયોગે ભર્તૃહરિ માળવાનો ધણી થયો. આ માલવપતિ ભર્તૃહરિને ત્રણસો સાઠ નારી હતી. જેમાં પિંગળા સહુથી અધિક ન્હાલી, માનીતી ને પટરાણી હતી. એવું બન્યું, કે એક વેળા ભર્તૃહરિની ગરહાજરીમાં તેણે પોતાના દિયર વિક્રમ પાસે પ્રેમ-ચાચના કરી, પરન્તુ વિક્રમે તેને સદ્બોધ દઈ સમજવી દીધી. હતાશ રાણીએ ઢોંગથી માંડી તો વાળ્યું, પરન્તુ દીલમાં એ અપમાનનો ડંખ લાગી ગયો. દુર્બોધા નામની દાસીએ રાણીને આગળ જતાં અધમ એવા અશ્વપાલ સાથે દૂપંથે ઉતારી. વિલાસી ભર્તૃહરિએ રાજપાટ વિક્રમને સોંપ્યા, અને પોતે ચોવીસે કલાક પિંગળાના અંતઃપુરમાંજ પડયોપાયર્થો રહેવા લાગ્યો. થયું એમ કે એક વેળા રાણીના ચાર અશ્વપાલને વિક્રમે કંઈ ભૂલને માટે માર માર્યો, તેને માટે તેણે રાણીના કાન ભંભેર્યા. મૂળે રાણી પિંગળા વિક્રમ ઉપર કીધેલા અપમાનનું વૈર વાળવા મથતી હતી, તેમાં આ બનાવે અગ્નિમાં ધૂતાહ્નિની ગરજ સારી. વિક્રમે પોતાના ઉપર બળાત્કાર કર્યો છે, એવું પ્રેમાંધ ભરથરીને ભેરવીએણે નિર્દોષ વિક્રમને દેશ-નિકાલ કરાવ્યો. એજ વેળા કોઈ એક બ્રાહ્મણે રાજને અમરફળ લાવી સભામાં આપ્યું. યોગી મહાત્માની આ પ્રસાદી આરોગી અમર થવા રાજ્યે મ્હુલે જઈ તે પ્રિય એવી પટરાણી પિંગળાને આપ્યું. પિંગળાએ હલકા એવા પોતાના પ્રેમી અશ્વપાલને આપ્યું, અને અશ્વપાલે-પોતાની રખાત એવી વેશ્યા કલાવતીને આપ્યું. વેશ્યાને વિચાર થયો, કે 'આ અમરફળ ખામને મ્હારે સદાને માટે આવો પાપી ધંધો કરવો, એથી તો રૂકું આ નગરના પ્રજાપાલક ભૂપતિને ચરણે

બેટ ધરવું.' વારાંગનાએ ફરીથી એજ ફળ રાજ્યદરબારમાં લાવી ભર્તૃહરિને ચરણે બેટ ધર્યું. રાજા બહેમાયો, અને હેવટે પિંગળાના બેદનો ભર્મ ખુલી ગયો. પાપનો ધડો ધુટતાંજ અશ્વપાલને શહેર બહાર કાઢવામાં આવ્યો, અને પ્રેમાંધ એવા રાજાને સંસાર અસાર છે, એમ બાન થયું. કહેવાય છે, કે પિંગળાના પ્રેમમાં મુગ્ધ એવા રાજાએ પોતાની યુવાનીમાંજ શૃંગાર-શતક રચ્યો હોવો જોઈએ. રાજાને આ પછી રાજ્યપાટ ઉપર વિરાગ આવ્યો, એટલે તે યોગી થઈ ગયો. આ સમયે તેણે વૈરાગ્ય-શતક રચ્યો. ગુરુ ગોરખનાથની દિક્ષા લઈ એ જીવનભર રાજ્યોગી રહ્યો. વિશેષમાં વળી અમરફળ એ પછી, એ પોતેજ ખાઈ ગયો હતો, જેથી હજુ પણ જીવે છે, એવી લોકમાન્યતા છે. રાણી પિંગળા પણ આ પછી સુધરી ગઈ, અને અવશેષ જીવન એણે પ્રભુ-મંકિતમાં પસાર કર્યું. માળવાની ગાદી બાઈની ઇચ્છાથી પછી વિક્રમે ભોગવી.

❖ દંત-કથા. ❖

એક વસ્તુ ઉપર પ્રમાણે છે, જ્યારે દ્વિતીય દંતકથા આમ પણ છે. ભર્તૃહરિ પિંગળામાં અત્યંત આશક્ત હતો. એક વેળા એણે પિંગળા પોતાને સાચા હૃદયથી ચ્હાય છે, કે નહિ? એ પરિક્ષા કરી જોવા શિકારેથી પોતાના અનુચર સાથે લોહીવાળાં કપડાંની નિશાની આપી એવા અભંગળ સમાચાર કહાવ્યા, કે:—“રાજાને તો જંગલમાં સિંહે ફાડી ખાધા.” આ શબ્દો સાંભળતાંજ “હા પ્રાણુનાથ !” કરતાં પિંગળા પડી, અને તત્કાળ તેનો પ્રાણ છૂટી ગયો. (કેટલાકનું માનવું એમ પણ છે કે, એ લોહીવાળા કપડાં લઈ રાણી સતી થઈ.)

(સરખાવો-ગીતગોવિંદના કર્તા કવિ જયદેવની પત્નીનો પ્રસંગ.)
પાછળથી ભર્તૃહરિને આ વાતની ખબર પડતાં, એ અસહ્ય આઘાત ન સહન થઈ શકવાથી તે રાજ ત્યાગી યોગી થઈ ગયો.

સત્યાંશ શામાં ને કેટલું હશે ! તે તો હરિ જણે, પરન્તુ પ્રસ્તુત વસ્તુ શ્રી મોરબી આચાર્ય સુમોષ નાટક મંડળીના કવિ શ્રી. વધજીભાઈ રચિત રાજ ભરથરીમાંથીજ લીધી છે. જે કે પિંગળા એ પૂર્વજન્મની કોઈ શાપિત અપ્સરા હતી, એ વાત અધિકારે સત્ય લાગે છે, પરન્તુ ભર્તૃહરિવિરચિત શૃંગાર-શતક તથા વૈરાગ્ય-શતક જેતાં તો પ્રથમનીજ વસ્તુને વધુ પુણી મળે છે. અંતે કહેવાનું એમ કે:-

હું કંઈ મહાન કવિ, કે સર્વજ્ઞ હોવાનો દાવો કરાવતો વિદ્વાન લેખક નથી, છતાં મ્હેં જે કંઈ આશ્લેષ્યું છે, તેને માટે હું સંપૂર્ણ જવાબદાર છું. હૃદયમાં આવી ભાવના ભરનાર ભગવાનને તો હું જૂલુંજ કેમ ! તેમના શ્રી ચરણોમાં મહારા કોટાનકોટી વંદન હો ! અંતે યોગેન્દ્ર શ્રી ભર્તૃહરિનેજ સંભારીએ કે:-

સાહિત્યસંગીતકલાવિહીનઃ સાક્ષાત્પશુઃ પુચ્છવિવાળહીનઃ॥

તા. ક.-આ પાંચમી આવૃત્તિમાં ધણાખરા કંઠશુ શબ્દો કાઢી નાખી બની શકે એટલા બંધબેસતા શબ્દો યોજવા શક્ય પ્રયત્ન આદર્યો છે. કાવ્યો પશુ કેટલાક નવા નાખ્યાં છે, તદુપરાંત રસખંડનકર્તા તૂટતાં પ્રાસોને પશુ જળવવા પાછળ પૂરતું લક્ષ આપવામાં આવ્યું છે. મુદ્રણાલયમાં હસ્ત-દીર્ઘ ચિહ્નો પૂરતાં ન હોવાથી મૂકી શકાયાં નથી. સુર પાંચક બંધુઓએ પિંગળ પ્રમાણે કાવ્ય-છંદોના માપ જોઈ એ ગોઠવી લેવા કૃપા કરવી.

સંવત ૧૯૮૨.

શ્રીકૃષ્ણ જન્મશ્રમી.

બવદીય,
સાહિત્ય-પ્રેમી, “પુષ્પ.”

ગમનલાલ હીરાલાલ બઢામી.
વાડીફળીઆ, પગથીઆશેરી-સુરત.

સુરત ભાજવાળી પોળમાં આવેલા શ્રી “ અનાવિલ બંધુ ” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ નાયકે છાપી.

માલવપતિ યોગેન્દ્ર
...શ્રી....
રાજ ભરથરી.
પ્રયોજક:-શ્રી. “પુષ્પ.”

[હરિગીત.]

મનહર મહૂલી શોભતી સમદ્રષ્ટિ નામે સંતની,
વિંધ્યાટવીમાં વેદ ! શ્રીમદ્ ભાગવત ! ગીતા-ધ્વનિ.
શિષ્યો-મુની-ભાળક બધાં એ સ્થાનમાં ભણતા હતાં,
ગુરુદેવજી આશ્રમ વિષે નિજ નિત્ય-પૂજમાં હતા.
વિધવિધ સુશોભિત કચારીઓ એ આંગણમાં શોભતી.
“જન્મ્યું જવાનું એક દી” ખીલી, ખરી, સંખોધતી.
મધ મધ થતી શી મ્હેંક મીઠી દીલડાં ડોલાવતી,
અજ્ઞાન-અંધારાં હરી આંખો અહા ! ખોલાવતી.
અણચિંતળ્યો કંગાલ કેા આવી ચઢ્યો એ સ્થાનમાં,
જ્યારે હતા ગુરુદેવ શ્રી ગોવિંદના શુભ ધ્યાનમાં.
દુર્બળ શરીરે વસ પણ ફાટયાંતૂટયાં મેલાં હતાં,
હતભાગીના બે ગાલ પર આંસુ તણા રેલાં હતાં.
જૂએ તથા તરસે બિચારે છેક વલવલતો હતો,
“પાણી મ્હને કેા પાવ ભાઈ !” બોલી ટળવળતો હતો.
પોકાર પામર જીવનો એ સંતને કાને ગયો,
સાધુપુરૂષનો પ્રાણ પર-હુઃખ સાંભળી દુઃખી થયો.

તરક્ષણ દયાળુ દેવ ! જેનો ધર્મ પર+ઉપકાર છે,
જેણે જગત-કલ્યાણ કરવાને (અહીં) લીધો અવતાર છે.
એવા મહાયોગી પૂજા પડતી મૂકી દોડ્યા ત્યહાં,
નિર્ભી ઋષિને બાપડે નિજ હાથ બે બેડ્યા અહા !

પાવન થવા પગમાં પડ્યો....સમદ્રષ્ટિએ બિભો કયો,
નિર્મળ પિવાડી પાણી પળમાં થાક તેનો સૌ હયો.
જેઈ દરિદ્રીની દયા અંતર વિષે ઉપજી દયા,
આશ્રમ વિષે એને પછી પ્રેમે ગુરુ તેડી ગયા.

બોલ્યા ગુરુ, “બેટા ! કહે એવી વિપત્તી શી પડી ?
ધીરે રહી સમજાવ કે શાને રહ્યો છે તું રડી ?”
મમતાભર્યા ગુરુદેવના આ શાન્ત શબ્દો સાંભળી,
એના અભાગી નેત્રમાં પાણી ભરાયાં છે વળી.

કરબોડી બોલ્યો બાપડો કા’ણી દયાભીની હતી,
હૈયું ભરાઈ આવતાં વાણી જરા થોભી જતી.
“ગુરુદેવ ! તમને શું કહું ? ત્રિકાળજ્ઞાની આપ છો,
મહારા સમા દુઃખી જીવોના ધર્મના માબાપ છો.”

“માથું ધર્મ છે મહેં પિતા ! આજે તમારા ચરણમાં,
કાપો કૃપાળુ ! કબટ હું આવ્યો તમારા ચરણમાં.
ગુરુદેવ ! હું તમ શિષ્ય છું મહારૂં ધવલપુર ગામ છે,
બ્રાહ્મણ તણે સંતાન મહારૂં નામ શાન્તિરામ છે.”

“વિદ્યા ભણી તમ-આશ્રમે સંસાર માંડીને રહ્યો,
પણ ત્રાસ ખૂબ ગરીબીનો ! જે જાણ ના મોઢે કહ્યો.
સંતાન-ઝીં સહુ વલવલી લુખ-દુઃખથી રીખાય છે,
હારિદ્ર્યની દેવી અમેને હાય ! ખાવા ધાય છે.”

“ઝી-પુત્ર મહારા અત્ર વિષ્ણુ ઉપવાસથી અકળાય છે,
જેતાં વલલતાં જળ વિના આ કાળજી ચીરાય છે.
પરદુઃખભંજન છે તમે જાણી હું આવ્યો જાણવા,
રસ્તો ખતાવો કંઈ તમે કંગાલિયત આ કાપવા.”

જોડ્યા ગુરુ, “જેટા ! મહને શંકા ન ત્હારી વાતમાં,
પણ સર્જવાં શ્રીમાન યા નિર્ધન ! (એ) વિધિના હાથમાં.
સુખ-દુઃખ એ ગત જન્મના સારાં-નારાં કર્મ છે,
શાન્તિ અને સંતોષથી રહેવાં સહુનો ધર્મ એ.”

“કર્માનુસારે પ્રાપ્ત પ્રાણીમાત્રને સહુ થાય છે,
જેવાં ઉગાડે વૃક્ષ જે ! તેવાં ફળો તે ખાય છે.
સહુ સ્નેહ-ધૈર્ય સેવવું ! જે જે ગમ્યું જગદીશને,
મદ્દા ! સહનશિલતા ! કરે અમૃત અંતે વિપને.”

“ગત જન્મમાં દેવું કરો, તે આ જનમમાં ચૂકવો,
નિષ્વાસ કોના પર અભાગી જીવ ! એમાં મૂકવો.
સમજી...વિચારીને પછી સંસારમાં પગલાં ભરો,
પહેલાં વિચારો ખૂબ પાછળથી વિભાસજી ના કરો.”

“અધ્યા ! સહનશિલતા ! ધીરજ ! મ્હારી હવે રે’તી નથી,
ગભરાઈ છું ગુરુદેવ ! હું દુઃખ દેહ આ રહેતી નથી.
હું કરગરું છું આપને આપે કૃપા-બિન્દુ મ્હને,
ટીપું મહાસાગર બરાબર એ હયાસિન્ધુ ! મને.”

“બન્યા ! સમજ સંસાર, સ્ત્રી, શ્રી#માં અધિક સંતાપ છે,
સંસાર ! સમજીને મને તો એક મોટો શ્રાપ છે.
કેશવ કરે એ ઠીક સૌ એનો નહીં ઊપાય છે,
નિષ્પક્ષપાતી *ધર્મનો નિર્મળ નિરંતર ન્યાય છે.

“મુખમાં ભલા ભગવાનની ભક્તિ-પૂજા ભૂલાય છે,
દુઃખમાંજ દીનદયાળનું શુભ નામ સંભારાય છે.
મુખમાં છકી જઈ ધર્મ નીતિ વેગળે મૂકાય છે,
દુઃખમાં થતું ભગવદ્-મરણ નર પૂણ્યશાળી થાય છે.”

“માટે ભલા બ્રાહ્મણ ! તજ દે મોહ ધન ને ધામનો,
શ્રીનો અને સંસારનો નહીં....ભક્ત થા શ્રી રામનો.”

“શબ્દો સુધા સમ+ આપના તો પણ પ્રભુ ! ભાવે નહીં,
‘સંસારથી સંન્યાસ સારો’(મ્હારી) ધ્યાનમાં આવે નહીં.”

“માટે ગુરુજી ! હાલ તો બિદ્યા મ્હને ક્યો આટલી,
આશા હૃદયની પૂરીને આશિષ આપો કંઈ ભલી.”

“ગાંડા ! અરે ગાંડા જુએ આ ઝુંપડી સંન્યાસીની,
આશા કહે કયાંથી ફળે અહીં અર્થના^૧ અભિલાષીની ?”

“સાધુ-જીવન જ્યાં ગાળીએ ફળ-મૂળ પર ગુજરાન છે,
ત્યાં પ્રાદ્યને ભૂલાવનારી ભક્તીનું શું કામ છે ?
આશા અહીં ત્હારી કદાપી દુન્યવી તો નહીં ફળે,
બીજું બધું મળશે પરંતુ એક પૈસો નહીં મળે.”

આ શબ્દ સાંભળતાંજ પ્રાદ્યજીનું હૃદય ભાંગી ગયું,
“ફેરો ગયો મ્હારો નકામો કામ સાર્થક ના થયું.
પાણી ભરાયાં આંખમાં પાછો ફરી પગમાં પડ્યો,
“કરુણેશ ! કેં કરુણા કરો.” કહી કરગર્યો, પુષ્કળ રડ્યો.

“છો આપ સંત સમર્થ શું નહીં થાય સ્વામી આપથી ?
તારો દયાસાગર ! ત્રિવિધ સંસારના સંતાપથી.”
દિલડું દયામય સંતનું સંસારમાં કહેવાય છે,
પરદુઃખ જોતાં પક્ષી પગમાં પ્રેમભીનું થાય છે.

પિગળ્યું હૃદય નકપિરાજનું ને રે’મ હૃદયે ઉદ્ભવી,
ફળ એક નિજ જોળી વિષેથી પહાર કાઢ્યું સાચવી.
બે હાથથી બેઠો કરી, ચરણે પડેલા દિવજને,
ફળ આપતાં બોલ્યા નકપિ “ધૈર્ય રૂપાથી સૌ બને.”

“આનું અમરફળ નામ શાન્તિરામ ! જોખી રાખજે,
કાયા અમર કરવા ચહે તો ઘેર જઈ એ આખજે.
આ દિવ્ય ફળ આરોગનારો કોઈ દિન મરશે નહીં,
વધો વિતે તો પણ ન તેનું રૂપ વય ફરશે કંઈ.”

“ઈચ્છા ત્હને જો થાય તો અદ્ભુત પ્રજા આ કાપજો,
નહી તો જઈ લક્ષ્મી લઈ શ્રીમંતને કોઈ આપજો.
આ વસ્તુ ત્હારું દુઃખ-દુઃખદર એક દિનમાં ટાળશે,
આયુષ્ય ખાકીનું હવે આરામમાં તું ગાળશે.”

કીધાં પ્રજ્ઞામ પગે પડી ફળ હોંસથી લીધું અહા !
દીધો શુભાશિર્વાદ “ મંગળ થાવ. ” ગુરુદેવે ત્યહાં.
હેયે સમાયે હર્ષ ના હાંફે અતિ સ્વાસે ભયો,
કંઈ કંઈ વિચારો ખાંધતો નિજ ઘેર એ પાછો ફર્યો.

ગંગા ગૃહીણી સાધવી સત્તાર ને સમજી બહુ,
તેને સવિસ્તર વાત સમજાવી કહી એણે સહ.
બોલી સતી, “હે પ્રાણુવલ્લભ ! (જો) વાત મ્હારી સાંભળો,
આ દિવ્ય ફળ લઈને તમે દરબારને પંથે પજો.”

“માલવપતિ ભર્તૃહરિને ભેટ જઈને આપજો,
કે’જો “સ્વિકારી રાજ આ....દુઃખદર અમારું કાપજો.”
ઓની સલા’ સોના સમી એ શાન્તિરામે મન ગણી,
આદ્યો અમરપ્રજા આપવા માલવપતિ-મ્હાલય બણી.

ઉજ્જયિની નગરી જે આવન્તિ હાલમાં કે’વાય છે,
ત્યાં આજી રાજા ભરથરીની આ સમય દેવાય છે.
રાજા નીતિ ને ન્યાયમાં ખામી નહી રાખે જરા,
શાણી સચીવો શૂર સરકારો બંધાય કદ્દાગરા.

પણ પિંગળા રાણી નવીના સ્નેહ તેમ સ્વરૂપમાં,
ફૂલી ગયાંતા જ્ઞાન-જ્ઞાન તમામ એમાં ભૂપના.
આઠે પ્રહર રણવાસમાં ગાંડા બની ગાદી કીધી,
ચિન્તા પ્રજા-કલ્યાણની સહુ લાઇને સોંપી દીધી.

વિક્રમ લઘુ બંધુ નીતિના રાહ પર નિત્ર ચાલતો,
બાહોશીથી સહુ રાજકાળે લાઇના સંભાળતો.
જીત્યો પ્રજાના પ્રેમને નિજ સત્ય શુદ્ધ ચરિત્રથી,
સેવક તથા સરદારના ખેંચ્યા હૃદય પોતા-પ્રતિ.

માલિની:- (ચતુર સરવ સાચાં...વિક્રમ ! બંધુ તહારાં-રાહ. અ. ૧૫)

રમણીય રણવાસે...રંગ રેલી રહ્યાં બે,
ભરી ભરી પિયકારી...હોળી બેલી રહ્યાં એ !
બરથરી કૃષ્ણ બને...પિંગળા યાય રાધે,
ચતુર રસિક દાસી...એાપીના કાર્ય સાધે.
મધુર મધુર બંસી...કા'ન વચ્ચે વગાડે,
લલિત ગાહા ! લમની...રાધિકાને લગાડે.
થેઈ થેઈ થેઈ નાચે...બેલ મહેલે શું બેલે.
વિશુ વૃન્દાવનમાં...રાસ બાણે ન રેલે !

શિખરિણિ:- (પ્રભો ! અંતર્યામિ...જીવન જીવના દીનશરણા-રાહ. અ. ૧૭)

કઠાક્ષો કાન્તાના...હૃદય-દુરગો કોરતી બહુ,
સીઓના સૌન્દર્યો...મનુજ-ચિતડાં ચોરતી બહુ.
બન્યો ગાંડો રાજા...સ્વરૂપ નવી-રાણીનું નિરખી,
ઝઈ શુદ્ધિ બુદ્ધિ...નયન-પડતાં પ્રેમ-સુરખી.

પ્રેમાંધ એવો ભરથરી વિક્રમ તણી વિનતિ થકી,
 દરબારમાં આજે પધાર્યાંતો બહુ દિવસ પછી.
 એના તણો ઊગ્યો સુરજ સહુને મને દરબારમાં,
 આનન્દ—હેલી હર્ષની ઉછળી રહી સરદારમાં.
 કંવિ ભાટ મંગળમય કવે ઉત્સવ રુડા ઉજવઈ રહ્યાં,
 દરબારગઢના આંગણા પાવન પુનિત પગલે થયાં.
 શેભા અનૂપમ આજ શી ? મન-મુગ્ધ ઉભરાતી હતી,
 કેમળ મધુરા કંઠથી કેા ગાયિકા ગાતી હતી.

કનૈયાની હોળી.

રાધા:-રંગભરી પિયકારી...કનૈયો ભારી ગયો પિયકારી.

યમુના-કિનારે જળ ભરવાને...ધડલો લઈ હું તો ગઈંતી,
 હસતી રમતી સખીઓ સાથે...પાણીડાં ભરી રહીંતી.
 એવામાં પાછળથી આવી...કનૈયા.

સોગનપૂર્વક ફહું છું બહેની ! એણે વાર લગાડી,
 વિંધ્યા હૈયાં વનમાળીએ...મોહક વેણુ વગાડી.
 મહારી શુદ્ધ ને સાન વિસારી...કનૈયા.

પંજવી પંજવી પાણી ટોળ્યું...ગાગર વિંછળી બગાડી,
 કર પકડીને પાલવ ખેંચ્યા...હોળી અહાહા ! રમાડી.
 મસ્તી શું કહું એની ભારી...કનૈયા.

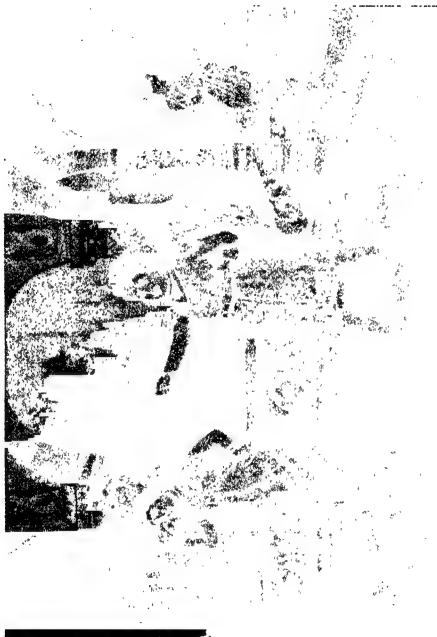
આઠણી આછી બિંજવી જોને...રંગી અલી સખી ! ચોળી,
 કેશુડાના ફૂલને રંગે...અંગ દીધું તરખોળી.
 હું તો થાકી એને વારી...કનૈયા.

વેણી-લટ વિખરાતી મહારી...હાર ગળાનો તોડયો,
 ધડલો ઝુટવી દોડી હું તો...એ પણ પાછળ દોડયો.

પકડવા...એનાથી તો હારી...
 અલી બા ! રંગભરી પિયકારી...કનૈયા.

રાજ બરથરી પિંગળાને ફિટકાર આપે છે.

—: પાપી પિંગળાને ફિટકાર આપે છે. :—

—: ભર્તૃહરિનો સંસાર પર વૈરાગ્ય. :—

· ધિકાર ત્હારી જાતને...ધિકાર ત્હારી માતને,
ધિકાર ત્હારા તાતને...ધિકાર ત્હારા નામને.

પિંગળા અને રાજા ભરથરી.

પતિ-પત્નીના એક પ્રેમ-પ્રસંગ.

પિંગળાને અમરદળની પ્રાપ્તિ.

તીરછાં નયનના બાણથી ભેગ્યાં હૃદય દુર્ગા તમે,
પ્રેમાગ પિંજરમાં પૂર્યાં પ્યારી ! હવે કેદી અમે.

મંદકાન્તા:- (તે પંખીની ઉપર પથરો-રાહ...અક્ષર ૧૭.)

આવી આવી...રમત-ગમતો...થે રહી છે સભામાં,
 દેવી શોભા...ઝગઝગી રહી...પૂછવું શું પ્રેમામાં?
 વિદ્વાનો ને...કવિગણ વિધે...વાદવિવાદ ચાલે,
 રાજ્ય રીઝે.. કઈ રીતિ વડે...એજ સૌ ધ્યાન આલે.

ઉપજતિ:- [કેરી બરેલી...રસથીજ સારી-રાહ...અ. ૧૧.]

એવે સભામાં...પ્રતિહાર આપ્યો,
 આજ્ઞા પ્રભુ શ્રી!...વિનતી હું લાવ્યો,
 દ્વારે પધારી...દ્વિજ એક કે છે.
 શ્રીમાનને એ...મળવા ચહે છે.

(હરિગીત.)

આજ્ઞા થતાં નૃપની બધાં એ નૃત્યગાન સમી ગયાં,
 ન્હાનાવિધિ વાજીંત તાલ મૃદંગ બંધ બધાં...થયાં.
 સામ્રાજ્ય શાન્તિના સભા સર્વત્રમાં છાઈઃ વળ્યાં,
 આતૂર ડોળાં સર્વના દરબાર-દ્વાર પ્રતિ ઢળ્યાં.

વસંતતિલકા:- (નિદ્રા મહીં નહીં હતું તન-ભાન ન્યારે-રાહ. અ. ૧૪)

શાન્તિ સભા સકળમાં પથરાઈ જૈ છે,
 ભૂપાળને પણ અધીરઈ ખૂબ થૈ છે.
 સન્માનપૂર્વક ભૂદેવ! (ને) પ્રવેશવા દયો,
 પૂજ-પ્રબંધ તમ શીર પ્રધાનજી! હયો.

માલિની:- (૧૫) નમન નૃપ કરે સૌ...વિપ્રને તે સમે હા!

ઉડીજઈ અરપે ન્યાં...ભૂપતિઓ સ્વજન્મ્યા.
 અરરર! પ્રાણજ્ઞ એ...આજ ભિક્ષાર્થે બરૂકે,
 અધધ અધમ હાલો...અંતરે ખૂબ ખટકે.

ભુજંગી:- (પિતાની કુહાડી લઈ બાળ ન્હાનો—રાહ-અ. ૧૨.)

ગયાં જ્ઞાન ને જ્ઞાન વિદ્યા વિવેકો,
રહ્યાં ક્યાંક પારિત્ય ! એ નૂર પેખો.
નહી સ્નાન સંધ્યા પૂજા કાંઈ જાણે,
ગુમાવ્યું બધું જીવમાં મોજ માણે.

આવ્યો સજ્જામાં બ્રહ્મ ઊઠી ભરથરી રહ્યામા ગયા,
એ હાથ જોડી માળવાના ભૂપતિ એને નમ્યા.
શાણા પ્રધાને તુર્ત પૂજન-થાળ લાવીને ધરી,
લીધો શુભાશિર્વાદ ભકિતભાવથી પૂજા કરી.

આસન કનકનું આપીને પાસે ઉભા પૃથ્વીપતિ,
‘ક્યાંથી પધારો ?’ પ્રશ્ન પૂછ્યો રાજવીએ પ્રેમથી.
અથથી ઇતિ ઇતિહાસ શાન્તિરામ ત્યાં નિજ ફૂડી ગયો,
“શા કારણે મહેં ગૃહ તજ્યું ? શા માટ જંગલમાં ગયો ?”

“કૈવી રીતે ત્યાં સદશુર સમદ્રષ્ટિના દર્શન થયા ?
વિસ્તારી હાલ દયાજનક મહેં એમને મહારા કહ્યા.
આપ્યું અમરફળ ! આ રહ્યું ! મહારાજ ! એ સ્વીકારજો,
આરોગી થાવ અમર ! અમારા દીન-દુઃખ નિવારજો.”

લીધું અમરફળ રાજવી ! સહુને બતાવી એ રહ્યો,
વસ્તુ અલૌકિક જોઈ નહી અંજન એવો નર કયો ?
ખેલાવી કેષાધ્યક્ષને આજ્ઞા કરી રાજેન્દ્રએ,
કે:-“દાન સંવાલાળ સોનામ્હોર (તુ) દયો આ બ્રહ્મને.”

નિર્ધનપણુ ફીટી ગયું બક્ષીસ બહુ મ્હોટી મળી,
આશિષ દઇ પંથે પડ્યો અભિલાષ અંતરની ફળી.
લઇને અમરફળ એ પછી ભૂપ ભરથરી મ્હેલે ગયો,
‘ફળ ખાવું કે નહીં?’ પ્રશ્ન એ નિજહૃદયમાં ઉત્પન્ન થયો.

દૈવી-પ્રસાદી આખરે આરોગવા નિશ્ચય કરી,
લીધી કટારી કાપવા પ્રિય પિંગળા ત્યાં સાંભરી.
“હે પિંગળા ! ખ્યારી ત્હને ! વિસરી અહા તદ્દન ગયો,
ભામા મુકી ભરથાર એકલપેટ આજે જો થયો !”

“સૌન્દર્ય ત્હારું સુન્દરી ! ‘શાશ્વત સજીવન રાખવા,
કાયમ યુવાની આ રહે....એ કાજ અર્પિશ આખવા.
આરોગી એને એકલો હું અમર થઇને શું કરું ?
એથી (તો) ત્હને ખવડાવી આખી જીન્દગી પ્રેમે ભરું.”

શાર્દૂલવિકીરિતઃ:-[વદણે જે તપ એજ છે ધન ખરું...રાહ-અ. ૧૯.]

પાછું વિંટી રુમાલમાં ભરથરી...મ્હેલે જવાને ફર્યો,
સૌંદર્ય તુજ પિંગળા નૃપતિને...પ્રેમાંધ ધલો કર્યો.
શૃંગારો સજી સોળ રંગમુવને...સત્રાણી આશામરી,
જેતી રાહ અધીર કિન્તુ દૃઢયે...મ્હોતો શ્રી ભનૃંહરિ.

ઉપનતિ:- (૧૧) એ પાપ પંથે...પિંગળા પળા’તી,
દાસી નહારી...નસિમિ મળા’તી.
એણે ચૂકાવી...પતિદેવ - પ્રીતિ,
નેવે મૂકાવી...બધી ધર્મ રનીતિ.

જુનંગી:-(૧૧) હતો ચાર ઘોડારમાં નીચ જાતે,
પડી પિંગળા પ્રેમમાં તેની સાથે.
જનેતા તણી કૂખ ! કીર્તિ ! લગવી,
દીધી લાજ-મર્યાદ કામે ! તળવી.

(હરિગીત.)

આજ્ઞા કરી છે દાસીને “જા ચાર તેડી લાવ તું,
બહુ કામ વ્યાર્યો અંગમાં જલ્દી જઈને આવ તું.
ચંદન શરીરે ચોપડયું તો પણ શિતળતા થાય ના,
ઊતાવળી જા પહેન ! જવાળા કામની જીરવાય ના.”

ખાવુંપિવું મનભાવતું ચિત કયાંય પણ રહોંટે નહી,
કામે કરી અકળાયલી (હું) મુજને કશે ગોઠે નહી.”
આજ્ઞા થકી દાસી ઉઠી....ગઈ ચારની ઘોડારમાં,
દેખાવ (પણ) ત્યાં એવો દીઠો....હિંમત છૂટી પણ વારમાં.”

પાપાણુ-પુતળી તુલ્ય થઈ ગઈ સ્થિર ડગ ચાલે નહી,
પાપણુ સરીખી આંખ પણ પલકે નહી ! હાલે નહી.
દેખાવ એવો શો હતો ? કૌતક શું જોયું દાસીએ ?
ગંભીર એવું શું હતું ? તે વાત વાંચક ! વાંચીએ.

માલા તણી ફરિયાદથી વિક્રમ અહીં આવ્યો હતો,
આગળ થકી “હું આવું છું.” સંદેશ નહી કા’વ્યો હતો.
જ્યાં અવ્યવસ્થિત અશ્વ જોયાં....ક્રોધ દીલે વ્યાપીયો,
લઈ આખખો એ અશ્વપાલક-ગીઠ પર ઉગામીયો.

બુજંગી:- (૧૨) × મદિરાની ઘોડારમાં ગંધ મારે,
પડેલી જુઓ બાટલી *દીરા ચારે,
હુમેશાં જતો રાંડને ઘેર રાતે,
જતાં મહેં દીકા છે પ્રભુ ! ખૂદ જાતે.

(હરિગીત.)

× માલો બધું બોલ્યો જતો ને અશ્વપાલક કરગરે,
વિક્રમ પૂછે ફટકાવતો.... “આખો દિવસ તું કયાં ફરે ?”
“મૂકો ! જવા દ્યો ! આજથી દુર્લભ કે દી નહીં કડું,
બાપૂ ! હવેથી રાત દિન હું નોકરી નકકી ભડું.”

શિક્ષા કરી વિક્રમ ગયો, કે દાસી એ દાખલ થઈ,
“ધાસેભરી આવી” અભણી વાત થઈ બાણે કહી.
“રસિયા ! પધારો રંગમહેલે રાહ રાણીજી જુઓ,
કળ આપ વિષુ પડતી નથી સેજે નિરાંતે ના સુએ.”

[એમ કહી અશ્વપાલને મૂકે રસ્તેથી રણવાસમાં તેડી લાવી પહારના
દિવાનખાનામાં બેસાડી, ચતુર દાસી રાણીના શયનગૃહને દ્વારે આવે છે.]

૧ દાસી:- (પહારથી.) —: સાખી :—

રાણગારે સજ થઈ રહ્યો...ઢેલ ! પધાર્યાં ચોર,
ચિંતવન જેનું ચિત્તમાં...(તે) આવ્યા પ્રેમી ચોર.

× દાડ. * દીશાએ. + અશ્વપાલનો નોકર.

૧ પૂર્વે અતઃપુરમાં રાણી અને રાજકુમારીઓની સખીઓજ દાસીનું
કાર્ય કરતી હતી.

ચંદ્ર ! ચકોરી આવીયો...કુમુદિની ચલી ! હું ચેત,
કમલિની ! ઉઘાડ + પાંખડી...જે રવિ ખેલાવેછ.
આતકી મેઘ પધારીઓ...તુષા હવે છીપાવ,
વિરહાગ્નિ પિયુ-બેઠથી...બહેની ! સર્વ ખૂઝાવ.

(પ્રત્યુત્તર.)

રાણી-પ્રકુલ થઈ કુલ પાંખડી...ભ્રમર પ્રવેશ કરાવ,
થોડું ખેલો ! બહેંકતા...છેક જરા શરમાવ.
અણુધટું ન ઉચારીએ...બહુ નહીં ફાટી જાવ,
થોડામાંજ મઝા' પડે...અતિ લોભી મા થાવ.
વેણી બજરે ગૂંથી છે...ફરી ફરી ઓળ્યા કેશ,
આછાં અમ્મર ઓઢીયાં...ઝળહળ નૌતમ વેશ.
અંજન આંજયા આંખમાં...લાલે ચંદ્રક ગોળ,
સજયા આજ શણગાર મહેં...સખીરી ! સોંજેસોળ.
તાંબુલના મુખવાસથી...અધરો રંગ્યા લાલ,
વધાવશું પૂલ-મોતીડે...ઉડશે અખીલ ગલાલ.

દાસી:-લ્યો ! ત્યારે હું જઈ છું...ધૂસાડું છું ચોર,
જેઠ બરાબર ઝા'લજે...કરે ન ચોરખકોર.

રાણી:-બહુ સાફ ! ડા'પણ તણ...જા ઝટ કર ના વાર,
ઝટપટ મોકલ પ્રિયને...મહેણાં થોડાં માર.

દાસી:-સમય સાંપડે સહુ કહે...એમાં શાની ખીજ ?
ઈનામ હું તો લૈશ બા ! (હા) એક અમૂલી ચીજ !

રાણી:-આપીશ નવસર હાર જા...બહેલી મેળવ કાન્ત !
હૃદય દહયની હોલવે...તન-મન થાયે શાન્ત.

+દ્વાર. સૌંદર્ય રૂપી પુષ્પની શોભા રૂપી પાંખડીઓ શૃંગારની સુવાસ સજ.

(પરિચારિકા પ્રયાણ કરી જાય છે. પિંજળાના શૃંગારભુવનનું રંગ-દ્વાર ખુલે છે. ચિત્રમનો માર ખાઈ આવેલો અશ્વપાલ, પોતાને બહુજ ખોટી કાર્યથી, રીસનો માર્યો હાથમાં ઘોડાનો ચાબખો, કે જે રાણીને ખતાવવા ઘોડારમાંથી સાથેજ લઈ આવ્યો હતો, તે લઈ અંદર પ્રવેશ કરે છે.)

ભુજંગી:-(૧૨) ઉઠી દોડી હા! ભેટવા ચારને એ,

ભુલે જ્ઞાન જે! જે! અને અંધ કામે.

હશે જન્મમાં “પાપ શું?” એ વિસારે,

કરે બુદ્ધિ માથે ભમે કાળ જયારે.

ધસી આવતી પિંજળા ભેટવાને,

દિઠી દૂરથી દુષ્ટ એ અશ્વપાલે.

પડી આંખ જ્યાં ચાબખે! રાણી ધાતી,

રહી સ્થિર જ્યાં ત્યાં નહી ચાલી છાતી.

દોહરો:-(એ ઈશ્વર ભજીએ તહને...રાહ. માત્રા. ૪૮૦.)

અશ્વપાલ (ને) અવલોકતાં...સુરખી ભડી સર્વ,

સ્ફૂર્તિ અંજે ના રહી...જયો રૂપનો અર્વ.

રક્ત નેત્ર આશક તણા...માશુક ટક ટક જોય,

હારય-નૂર મુખના જ્યાં...કામ! રહું ના કોય.

ઉપજતિ:-(૧૧) વિકાળ મોહું...અવલોકતાં એ!

ગાત્રો ગળ્યાં તે...પુશ પુશ થતાં જે!

પાસે પછીથી...ડરતી અર્ધ એ,

પૂછ્યું ધિરે...કોઈ કસૂર થૈ છે ?”

(હરિગીત.)

“મોડું થયું બસ કેમ ? ખોટી થાઉં નહીં દરકાર એ,
તહારે મને શું એમ ? કે:-આ અશ્વપાલ ગમાર છે ?
ગરદન શુભાવે કોઈ દી રમવું ન તુજ-સહ રંગમાં,
ચારી હવે કરવી નથી કોઈ દિવસ તુજ સંગમાં.”

તથા પિંગળા બોલી “પિયુ ! ગુસ્સે થવું એ ના ઘટે,
ભરથાર ભૂપ તણ નિરંતર પિંગળા તમને રટે.
માલવપતિની માનીતિ મહારાણી તમને મ્હાય છે,
કેવી તમારા પ્રેમની ખાતર અધીરી થાય છે.”

“શણ્ણગાર હું સજતી હતી એથી જરા મોડું થયું,
મ્હારા મને રસિયો રીઝે ! તમથી અધિક વ્હાલું કયું ?
છો ભાગ્યશાળી ! પૂર્વજન્મે પૂણ્ય કંઈ કીધાં હશે,
નહીં તો તમારી ભૂતિ કયાંથી આ હૃદય-મંદિર વસે ?”

“જા ! જા ! બધાં ખ્હાનાછ એ સહુ પ્રેમ જુઠ્ઠો તાહરો,
છોડું હવેથી મ્હેલ આ એ અડગ-નિશ્ચય માહરો.”
જ્યાં રોકવા રાણી ગઈ ત્યાં પીઠ પર ફટકો પડ્યો,
વિક્રમ ઉપરનો રાજ રાણીની ઉપર ખાલી થયો.

ઉપનિતિ:-(૧૧) ફટકા પરે હા...ફટકા પડે છે,
સમ્રાજી બાનું...ફટકે રડે છે.
રે ! માર મુઝે...મુખડે સહે છે,
કામી ન તોયે...‘કરૂણા’ કહે છે.

બુજાગી:- (૧૨) પડી પાય ને પાલવે પામરે છે,
અહા! આંસુડા જાલથી નીતરે છે.
સૂન્યાં સાળ એમાંથી અગ્નિ ઝરે છે,
છતાં કામવશ એ હજી કરે છે.

“દૃષ્ટા કેં કરો દહાય અંગે બળે હા!
બળું હાય! શાન્તિ શિતળતા મળે ના.
જીવો! માર ખાતાંય પાછી વળે ના,
છતાં પ્રેમી નિષ્કૂર ના પીગળે આ.

કામાન્ધો નૈવ પश्यति !] હરિગીત. [કામાંધ કશુંજ જોતો નથી.

રે! જન્મ લઈ જેણે જીવનમાં ટાઢ-તડકા નહી સહ્યા,
સુકુમાર એવા શરિર પર શા સોળ લાલ સુજી રહ્યા!
જીવન ધરીને શબ્દ સરખો કોઈનો નહી સાંભળ્યો,
મહીઅર અગર તો સાસરે સહામો ટુંકારો નહી મળ્યો.

અણબાણ છે જે માર એવી ચીજથી દુનિયા વિષે,
લોહી-તસો તેની પીંડે આજે પુટેલી શી દિસે?
રે! દાસ દાસી લાખ જેને રોજ ચંરણે ઝૂકતા,
જેની અગાડી માન માલવનાથ જેવા મૂકતા.

અફસોસ! એવી કામીની પણ કામમાં ડૂલી ગઈ,
મોહ્યો, હરજાળે, માન, મ્હોટમ મોહમાં ભૂલી ગઈ.
કામી અરેરે! અંધ “પોતે કેણું?” કેં નવ પેખતાં,
“ઉઠા કુવો કે ખાઈ છે?” અન્નાડી એ નહી દેખતાં.

આંખો મીંચી અંદર પડે પાછળ પછી પસ્તાય છે,
 ‘સારું ન કીધું હોત તો!’ એવી વિમાસણ થાય છે.
 કાતીલ કમાનો કામ ત્રહારા તીરની કહેવાય છે,
 યોગી ડૂલે! ભોગી ભૂલે! ડાહ્યા દિવાના થાય છે.
 જખમી જીગરની શુદ્ધિ-બુદ્ધિ સર્વ લૂટી જાય છે,
 એવાં નિશાનો! આંખ બે આળાદ ફૂટી જાય છે.
 *સુરદાસ થાતાં સત્ય રસ્તાની સમજ પડતી નથી,
 ખાધા વિના ઠોકર ગએલી શુદ્ધ સાંપડતી નથી.
 ફૂલે પડે છે પ્રાણીઓ પૂઠે નિકળવા મ્હાય છે,
 જાણ્યા છતાં ઝૂકે જળે ગોથાં પછીથી ખાય છે.
 અક્કલ ન છાંટો હોય ને અક્કલ લ’ડાવા જાય છે,
 જાણેછનં જીરવાશે નહીં અણુસમજી તો પણ ખાય છે.
 સારી રીતે સમજેછનં કે આ ઝેર છે તો પણ પિયે,
 મૂખો પછી કટુ-ક્રૂણ લણી ને દોષ ભાવિને દિયે.
 ભંડાર ભારી ભૂલનો તે ભર યુવાની ભાળવી,
 સહુ કોઈએ એમાંજ સઘળી ઇન્દ્રિયો સંભાળવી.
 જેને દિવાની કહી ગયા સાધુપુરૂષ પણ ભલભલા!
 માનવ-જીવનમાં એ યુવાની જાણજે મ્હોટી બલા.
 એના અનુભવ સંયમી સંન્યાસીને વીતી ગયા,
 જેણે યુવાની જાળવી...બસ તે જગત્ છતી ગયા.

ઉપનતિ:-(૧૨) આખો છતાંયે...જળમાં ઝૂકે છે,
અંધા બનીને...પગલાં મૂકે છે.
આ પંથ પાપી...+પથ-પૂણ્યનો આ,
નહો તથાપી...જન ભૂલતા કાં ?*

* * * * *

પ્રેમી-પટાવે...પ્રિય પિંગળા એ,
બહાલમ મનાવે...વળગી વહાલે.
'પ્યારા!' કહીને...કર કંઠ નાખ્યો,
કામાંધ ક્યુએ...રસ-સ્વાદ ચાખ્યો.

શૃંગાર નાગો...બહુ બે કરે છે,
છેડાય આવો...સ્તનથી સરે છે.
આલિંગનો ને...અશ્લીલ^૧ ચુંબન,
નર્તનજ એને...શા નીતિ-બંધન ?

દોહરો:-(૪૮) અમર્યાદ શા અડપલાં...અણસારાંયે નીચ,
નયન વિકારી બેઠના...છેક આંધળી પ્રીત.
પ્રેમ-વિષયના પૂતળા...વિસરે મલુ-ભય-પાપ,
પળમાં ઘોઈ પવિત્રતા...સહે પછી સંતાપ.

+૧સ્તો. xશા માટે ? જોડાએ. (બનેએ) ઠીકતી ઉપરથી મર્યાદા
દાંકતો વચ્ચેનો પાલવ. ૧ ચિહ્નરેને પાત્ર.

શાર્દૂલવિકીરિતઃ-(૧૯)

ત્યાં તો ભેદ પ્રસંગ વાત સઘળી...એ અશ્વપાલે કરી,
માર્યો માર અપાર આજ દિયરે...તહારા મહને સુંદરી.
અંગે જવાળ ઉઠીછ શબ્દ સુણતાં...લાલાશ આંખે તરી,
હુની એ અપમાન-વૈર-ઘટના...પાછી ફરી સાંભરી.

*

*

*

*

*

(પાંચ વર્ષ પહેલાંનો બનાવ.)

(હરિગીત.)

એ ભાઈ ત્રિકમ ભરથરી દિન એક મૃગયાએ ગંયા,
મમતે ભરાઈ પિંગળા-પટરાણી પણ સાથી થયા.
વાદળ ચઢી આઠ્યું (ત્યહાં) અને વરસાદ વરસ્યો ભેરમાં,
નહી શબ્દ પણ કાને પડે વિજળી-કઠાકા-ઘોરમાં.

સૂએ ન દીશા કોઈને અણધાર્યું અંધારું થયું,
ગમ કોઈની નહી કોઈને કે કોણ ? કયાં કયાં ? જઈ રહ્યું.
અણચિંતવી આ આફને રાજા ઉંઘે રસતે ચઢયાં,
પણ ભાવ્યયોગે એ દીયર-લોભાઈના છૂટા પડયાં.

લીલા કરી થોડી પછી એ મેઘરાજ સમી ગયાં,
ભગવાન ભાનુદેવનાં અજવાળીયાં આછાં થયાં.
ભાલી-દિયરના વસ્ત્ર એ વરસાદમાં પલળી ગયાં,
ટપ ટપ ટીપાં ટપકાવતાં પટકુળ ભિંજેલ ગળી રહ્યાં.

તન-અવયવો લીનાં અરેરે ! ટાઢથી ધૂજે મહા,
ગગડાટ ઘોર ગગન તણા કાને હજુ ગૂંજે અહા !
બારીક ઝીણી જાળ જેવાં ચીર રાણી પહેરતાં,
ભિંબાઈ અંગે રહેાંટીઆ (એ) જાણે નવસા શું હતાં ?

ગાત્રો સકળ દેખાય આછાં ને લીનાં એ ચીરથી,
નિતરી રહું સૌંદર્ય માંડી ચર્ણથી તે શીરથી.
અવળા મુખે વિક્રમ ઉભો ! જીવ ભાઈ માટે બાળનો,
“પણ કે’ નહી એ વીર છે.” મન એમ પાછું વાળતો.

આ બાળુ વિક્રમસિંહ બાંધુના વિચારો જ્યાં કરે,
ત્યાં રાણી પાછળથી દિયરની રહેાડમાં ધીમી સરે.
એકાન્ત સ્થળ તેમાં વળી યૌવન-હીંડાળે જૂલતી,
વિક્રમ જણાયો કામ એની આંખમાં બસ ભૂલથી.

એકાન્ત દુશ્મન આંધળો ! યુવાન નર ને નારનો,
ભૂલે ભણેલો પણ ભલો ! શું ભેદ સારાસારનો.
સોબત કરાવે પાપની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
નીતિ ચુકાવે આપની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે.

વૃત્તિ જગાડે વિષયની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
બદ્દો લગાડે આળસને ! ચીજ તે એકાન્ત છે.
શું “પાપ” એને ઓળખાવે ! ચીજ તે એકાન્ત છે,
જે ભાવના નિર્ભળ ભમાવે ! ચીજ તે એકાન્ત છે.

પૂણ્યાત્મને પાપી કરાવે ! એક એ એકાન્ત છે,
નિર્દોષને દોષિત ઠરાવે ! એક એ એકાન્ત છે.

ડાઘો લગાડે દીલમાં જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
પગલું મૂકાવે દીલમાં ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે.

સંશય અણુવે રહેજમાં ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
પાઠો ભણુવે લેદના ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે.

સ્પર્શ તળવે શર્મને ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
છેવટ લળવે ધર્મને ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે.

દુર્બુદ્ધિ જોગીમાં જગાવે !.....ચીજ તે એકાન્ત છે,
વૈરાગ્ય વૃત્તિને ભગાવે !.....ચીજ તે એકાન્ત છે.

જે પાપને ફાંસે ફસાવે !.....ચીજ તે એકાન્ત છે,
પગ નકડુંડ વિષે લસાવે !.....ચીજ તે એકાન્ત છે.

ફૂંછંદનું જે પગથીયું, તો ચીજ તે એકાન્ત છે,
ફિટકારનું જે મૂળીયું, તો ચીજ તે એકાન્ત છે.

ભંગાણુ પતી-સતી-ધર્મનું, તો ચીજ તે એકાન્ત છે,
મંડાણુ પાપ ફૂકર્મનું, તો ચીજ તે એકાન્ત છે.

ઝેરી ફુલોનું જાડ એ ! ઝેરી ફળો ન બીજ છે,
સ્પર્શ ન એને સ્વપ્નમાં એકાન્ત ખૂરી ચીજ છે.
ઝેરી હવા એકાન્તની બૂલેચુકે લેશો નહી,
લેશો પછી નક્કી નિરોઝી છવને રે'શો નહી.

ઝેરી ઝરો એકાન્તનો ! ઝેરી ઝરણ એમાં ફૂટે,
પાણી પિવા તે ભય ! જેના પૂણ્ય પરવારી ઉઠે.
ઝેરી જળાશય જોઈ એ ! જાણો નહીં #પ્યાસી તહિં,
જળપાન ઝેરી જો કર્યું ? આરોગ્ય જળવાશે નહીં.
એકાન્ત અન્ય ઉમાપતિનો કુંભ વિષનો બાણજો,
આવે નહીં એવોજ અવસર સહુ યુવાનો આણજો.
મળશો ન સગી ભાણી સાથે દિયર પણ એકાન્તમાં,
મળશો ન બંધુ બહેન પણ મહોટી વયે એકાન્તમાં.
એકાન્ત એવો મિત્ર છે જે કાનમાં કું કું કહે,
એકાન્ત એ શોધો ઋષિ સંન્યાસીઓ જેને ચહે.
વળી ધર્મ ! હિન્દુ-શાસ્ત્ર ! તો વધી એટલે સુધી કહે,
સધવા અગર વિધવા સુતા સાથે પિતા પણ ના રહે.
યૂવા અપરમા સાથ મળવા પુત્રને x નિષેધ છે,
કળિયુગ, ત્રેતા, સત્ય, દ્વાપર યુગ યુગે એ લેદ છે.
સંતાન વીર-કુણાલ પર મા સાવકી મોહી હતી,
+ઓખા-નુપુર-ઝંકારમાં શુદ્ધિ શિવે ખોઈ હતી.
જ્યાં એક લોહીનાં અને આત્મીયનેઈ પણ ના કહી,
ત્યાં પર-પુરૂષ પર નારને મળવાની વાતો ક્યાં રહી ?
એકાન્ત અપજશ-ધોષ છે છાંટા ઉઠાડે શુદ્ધને,
ચેપી નઠારો રોમ એ બહેકાવી દે છે ૧ બુદ્ધને.

જ્યાં ધર્મ, નીતિ, જ્ઞાન, વિદ્યા સર્વ જનની શાન્ત છે,
તે એક એ ! બસ એક એ ! એકાન્ત છે ! એકાન્ત છે !
જ્યાં પાપ, ભ્રષ્ટાચાર, ને દુષ્કર્મના દ્રષ્ટાંત છે,
ત્યાં એક એ ! બસ એક એ ! એકાન્ત છે ! એકાન્ત છે !

ભાણી-દિયર એ લોગ એના ભાગ્યને ચોગે થયાં,
વિક્રમ અને એ પિંગળા એકાન્તમાં આવી ગયા.
નિર્ભી સ્વરૂપ વિક્રમ તણું મોહાંધ રાણી એ થઈ,
એકી ટશે અપવિત્ર આંખે એક એ ભાળી રહી.
કામી વિકારી ભાવ આંખોને વિષે ઉભરઈ રહ્યો,
મા-પુત્રનો એ પ્રેમ નિર્મળ પલકમાં પલટઈ ગયો.
પાપી થતાં મનમાં તરત કામે ધનુષ કર ધારિયું,
આંખે ચઢાવી બાણ રાણીના હૃદયમાં મારિયું.
હૈયું વિંધાયું વાગતાં....કામાંધ સહસા થઈ ગઈ,
જેણે કરી એ જ્ઞાનચક્ર આંતરિક મીચઈ ગઈ.
ટાંગી બની એહોશ એ બહુ ધ્રુજતી બાઝી પડી,
વિક્રમ વિમાસણમાં પડ્યો રાણી બહુ રહી'તી રડી.
“કાયા મુકોમળ કંપતી વાયુ શિતળ બહુ વાય છે,
કો' કયાં ગયા ભાઈ તમારા ? જીવ મમ ગભરાય છે.”
“હાં ! હાં ! કરો શું ? માત્ર એ ! આ આપને છાજે નહી,
વર્તન અસહ્ય તમારું માતા ! દીલ કાં ઢાઝે નહી ?”

❀ રાજ ભરથરી. ❀

❀ પિંગળા અને વિક્રમ. ❀

❀ એકાન્તનો પ્રભાવ. ❀

પાપી થતાં મનમાં તરત કામે ધનુષ કર ધારિયું,
આંધે અટાવી ખાણ રાણીના હૃદયમાં ભારીયું.

❀ રાજ ભરથરી. ❀

↗ માળવાનો રાજ્ય દરબાર. ↘

❀ પાપનું પરિણામ. ❀

સત્તર કહે પાછા! ત્હને આ અમરકુળ ક્યાંથી મળ્યું?
જીવું વધેા બે રહેજ તો, યસ જાણજે આવી અન્યું.

“આવી જશે હમણા હવે અહિં બાઈ મહારા ભરથરી,
ગભરાટ નક્કામો બધો (આ) બળમાં બીજા એ કેશરી.”
વિનયી વચન આ સાંભળી બેશર્મ બોલી પિંગળા,
“કંપારી છૂટે, હાથ ઝાલો (જેથી) હું કંઈ આવે ભલા !”

વિક્રમ નિખાલસ દિલનો આ લેક કેં સમજ્યો નહી,
પાપિષ્ઠ વૃત્તિ પિંગળાની પાર એ પામ્યો નહી.
“ભાભી ! તમે મહારે મને બહુ પૂજ્ય માત સમાન છો,
પાકયો તમારે પેટ બાણી પુત્રની દ્રષ્ટે જુઓ.”

નિષ્પાપ ને ડરતે દીલે કર વિક્રમે નિજ આલીયો,
ઢોંગી ધુતારી રાણીએ ઉત્સાહથી જે ઝાલીયો.
ત્યાં તો અચાનક “રે ! અરે ! ઓ ! હા ! મહેને કેં થાય છે,
ઝાલો તમે ! ઓ હાથ ! જખરી ટાઢ અંગે વાય છે.”

“માથું બમે મહારે બહુ અંધારું લાગે છે બધે,
ઓ....હા....અરેરે !” ઢોંગ ને બકવાટ ખોટો શું વધે ?
વિહ્વળ દશા આવી બતાવી પિંગળાએ પા ધડી,
બેખાકળી થઇને દિયરને એકદમ બાઝી પડી.

“હાં ! હાં ! અરેરે ! માત ! આ શું ? ભાભી ! આ શી થેલછા ?
જેશે કદાપી કોઈ તો શંકા પડે એ સર્વથા.”
છોડાવો રાણી-હાથ ને વિક્રમ ખસી આવો ઉભો,
“મનમાં ભલે ના મેલ ભાભી ! ખહાર આ અવિવેક શો !”

પાપી લુલ્લી ત્યાં પિંગળાની પ્રેમવંશ પૂલી ગઈ,
કામાંધ રાણી સ્નેહમાં સગપણ સહુ બૂલી ગઈ.
અંકેચ તેમજ શર્મને બાળુ મૂકીને એ વદી,
“ઠાલા ! નથી ઠાલું મ્હને તુજથી વધુ કેઈ કદી.”

“તુજ ભાઈની ભાયાં છતાં હું તો ત્હને ખસ મ્હાઉં છું,
તુજ પ્રેમ-ખ્યાસી હું ઉઠાસી ! રોજ રહી સુકાઉં છું.
દર્શન વિના આઠે પ્રહર મ્હેલે અધીરી થાઉં છું,
ચિંતવન કરે તુજ ચિત્તમાં ત્હારા વિના મુંઝાઉં છું.”

“એકાન્ત મળતાં આજ મ્હેં સહુ લેઈ મ્હારો ખોલીયો,
આલિંગ ! શાન્તિ આપ ! સત્વર સમય બહુ થોડો રહ્યો.
ક્ષણ એક તે મ્હારે મને સૈકા બરાબર લાગતી,
ઉરમાં અરેરે ! શું કહું ? તુજ સ્નેહ-શૂળો વાગતી.”

પાપાણુવત્ પળ એક તો વિક્રમ ચકિત સ્થંભી ગયો,
આ ગૂંચ કેવી અટપટી ! ગૂંચવણ વિષે ગૂંચવઈ રહ્યો.
પણ તુર્ત એ ચાલાક એનો પાર સૌ પામી ગયો,
તિરછી નજરથી જોઈ ઉત્તર રાણીને આપી રહ્યો.

“ભાલી ! અરે ભાલી ! તમે ખોલો ! બકો ! શું ? સાન છે ?
સ્વામી તમારો હું નથી રણવાસ નહિ આ રાન છે.
નિર્દાનજ આ શબ્દો કહો, કેને ? કંઈ એ ધ્યાન છે ?
વિક્રમ ઉલો તમ ખાસમાં નહિ ભરથરી ! એ સાન છે ?”

“હું જ્ઞાનમાં પૂરેપૂરી, ખ્યારા ! તમે મુંઝાવ મા,
મનમાં બધું ભાવે છતાં મોંઘા નકામા થાવ ના.
ઠાલી ઉપરનો ડોળ ! પોગળ હંભને છોડો હવે,
ખાલી સમય શાને ખુઓ ? તૈયારી એને * આવવે.”

“હાંવા લલિત આવા બધાને રોજ કંઈ જડતા નથી,
એકાન્ત વારંવાર આ (વા) સંજોગ સાંપડતા નથી.
ભાવે કરી ભેટો નિવારો કષ્ટ પ્રિય ! x અનંગનું,
અવસર મળ્યો, સુખ ભોગવો આ પિંગળાના સંગનું.”

“માતા તમે મહારા તમારી શુદ્ધ આજે ક્યાં ગયું ?
હું તો તમારો પુત્ર કૂદાંટિ અરેરે ! ક્યાં થઈ ?
માતા બગાડે જો નજર સંતાન પર તો થૈ રહું,
આ ધરતી પરથી ધર્મનું સામ્રાજ્ય જાણે સૌ ગયું.”

“આવાં અઘટતાં વેણ શું ઉચ્ચારવાં તમને ઘટે ?
જે પાપ લાગ્યું ઘેર પ્રાચીન્ન કયો વિણ ના મટે.
‘તમ પુત્ર છું’....એ ભાવના અંકિત કરો અંતરપટે,
સાચી સતી તો તેજ સ્વપ્ને પણ અવરને ના રટે.”

“મોહાંધ થઈ માતા તમે સદ્ધર્મ બૂલી જાવ છો,
સાચો સતીનો ધર્મ ચૂકી પાપમાં પટકાવ છો.

રે ! મોક્ષ મેળવવો રહ્યો (પણ) શિદ્ધ નર્ક પ્રડવા જાવ હો !
અમૃત મળે નહિ છો ! પિવાને ઝેર પણ લલભાવ મુકાં ?”

“સાધુ થવાયે છે નહીં ! ખસ થાવ સારા માનવી,
 દેવી થવું આધું રહ્યું પણ વૃત્તિ આ શી દાનવી ?
 વિષયાનુરાગી ચિત્તને વિભુ-પ્રેમમાં વાળી દીયો,
 પતિ-પ્રેમમાં પલટો અગર પણ કામને ખાળી દીયો.”

“શાથી મતિ મારી ગઈ કે કોણ છું હું ? વીસર્યા,”
 આવ્યાં પડળ શું આંખ પર કે પૂણ્ય પરવારી ગયાં ?
 ક્યાં જે ઘડીની લહાણ માટે ધર્મને નેવે મુકો,
 પતિવ્રત ઉપર જળ ફેરવો સાથે સતીત્વ વળી મુકો.”

“ઓ ભાઈ ! મોડોટાભાઈ ! શું આ....આ તમારી નાર કે !
 આવી સ્ત્રીના સ્વામી થવામાં પણ પ્રભુ ! ધિક્કાર છે.
 ધિક્કાર છે, ફિટ્કાર છે, માતા ! વધુ કે’તો નથી,
 ચેતો હજી બોલ્યા તમે તે લક્ષમાં લેતો નથી.”

સ્ત્રી-ધર્મનો મુંઝર ખજનો છે શિયળ ! એ જાળવો,
 સ્વામી વિનાનો સૌ સમય સ્વામી-સ્મરણમાં ગાળવો.
 સ્ત્રીઓ શિયળને વેચનારી હોય કે વારાંગના,
 વેચ્યા અરે ! શું સદગુણી ભર્તૃહરિની અંગના ?”

મન મારતાં શીખો નકારી વૃત્તિ માતા ફેરવો,
 કાઠી વિકારી ભાવ નિર્મળતા નયનમાં ડેરવો.
 પગલાં ભરો સંભાળીને છે કામનો ઉંટો કુવો,
 મેલું કથું નિર્મળ હૃદય પસ્તાઈ અંતરથી ધુઓ.”

“જે મન-વચનમાં ડાઘ લાગ્યો ધોઈ નાખો તેહને,
સાચા હૃદયના શુષ્ક પશ્ચાત્તાપથી શું ના બને ?
મોહાંધ મા ! જો થાત કેશવ-કાન્ત-પ્રેમે આટલા,
ભાભી ! તમારી ભાંગતે આ જન્મ-મર્ણ તણી બલા.”

“બહાલા ! મહેને સદ્ગાન આ ત્હારું જરી ગમતું નથી,
કામે બળું છું ક્યાંય પણ મ્હારું હૃદય રમતું નથી.
આ શિષ્ય જે માલવપતિ વિણ કોઈને નમતું નથી,
આજે નમે છે તે ત્હને ! ઉર વેદના ખમતું નથી.”

પગમાં પડી પટરાણી એ પાલવ અરેરે ! પાથરે,
પોતે પડી પૂણ્યાત્માને પાડવા ચત્નો કરે.
માથાવટીનો ભાગ બાણી જોઈને સરવા દીધો,
છેડો ખસ્યો છાતી ઉપરથી લક્ષમાં એ ના લીધો.

તિરછા નયણબાણો કસી કામાંધ-મહિલા મારતી,
ઘાયલ થશે ! હમણાં વિંધાશે ! એમ મનમાં ધારતી.
વિખરાયલા શા વસ્ત્ર આછાં બળ બાણે કામની !
શુકદેવ-વિક્રમ ! પિંગળા-રંભા ! શું દૈવી ધામની ?

પણ આખરે શુકદેવ પાસ હતાશ જ્યમ રંભા બની,
સિદ્ધાર્થ પાસ નિરાશ જેવી દંડ્ર-સિધ્ધિઓ બની.
ત્યમ પિંગળા વિક્રમ કને બહુ બહુ કયું કાવી નહી,
તોયે તણ આશા ન...છેડો ખાંતીલી લાવી નહી.

“એવો અભાગી કેણુ જે આવી મગા’ નહી લોગવે ?
 ગમતી નથી રાજો તમારી જ્ઞાનની ગીતા હવે.
 આવો મૂકી ઉપદેશ આવો પ્રાણુવદ્ધલ ! પ્રેમથી,
 આલિંગવું ને ચૂમવું એમાં અધર્મ કશો નથી.”

“ગમ્મત ઘડીભર માણુવામાં પાપ લાગે ! ંહમ એ,
 ત્યાં પાપ-પૂણ્ય કશું નથી જ્યાં જે-હૃદયમાં પ્રેમ છે.
 એ પાપ *પ્રેત નથી કંઈ એનાર્થો આમ ડરો નહી,
 ખેથી-પુરાણો યાદ પ્રેમ-પ્રસંગ પાસ કરો નહી.”

“ંહાલાં ! જીઓ અલખેલું ચૈાવન અંગમાં ઉભરાય છે,
 ભીના કરો આ ગાલ જે એ ક્યારના સૂકાય છે.
 કામળ કરો તમ-કંઠમાં પડવા અધીરાં થાય છે,
 નહદ્યેહૃદય જે લેટવાં પ્રિયતમ ! પરસ્પર રહાય છે.”

“સર્વત્ર પડઘા પ્રેમના ! પ્રતિબિંબ આલેખાય એ,
 જંગલ, તમે, હું, સૌ મ્હને તો પ્રેમમય દેખાય છે.
 સાચું કહું લાગે મ્હને તો આપ અન્ય +રતિ-પતિ,
 સોગન તમારા ખાઉં છું હું આપને હસતી નથી.”

“કામળ હૃદય કૈયું કટારી કામની મારી અરે !
 તપ-ભંગ વિશ્વામિત્ર જોજો ! મેનકા કેવી કરે !
 સિદ્ધાર્થ જુદા સમાન થૈ મન મારવું મુશ્કેલ છે,
 સંયમ અને સંન્યાસ એ નહી છોકરાંના ખેલ છે.”

*મૂત. + માણસનું હૃદય પળે પળે ઉંચું નીચું થાય છે, એ કલ્પના છે. +કામદેવ

“શંકર થઈ સાધો સમાધિ સર્વ માયા પરહરો,
પણ લીલડીએ લોખંબાં એ દાખલો દીલે ધરો.
પાસે રહી વહી જાય છે મદમસ્ત જોખનનો ઝરો,
એમાંથી આ તરસ્મા પ્રવાસી ! એક જોખો તો બરો.”

“સૌન્દર્ય-વાડી આજ મ્હારી મધમધી મહેકી રહી,
પચરંગી પુષ્પ પ્રકુલતાં બહુ ખેંકથી ખેંકી રહી.
આજે ઉતારો ! માન માંગો શું ? મુમાઝીર ! અહીં કરો,
આવો ! વિસામો લ્યો જરા ! શોભા જુઓ, સઘળે કરો.”

“પૂરો દહયને પિંજરે મેના ! તમે પોપટ-પતિ !
એકાન્ત આ ! જોનાર તમને કે મ્હને કોઈ નથી.
સાંકળ સુશોભિત સ્નેહની ગમતી નથી શું ખેરવી ?
સંસારી થઈ શાને તમે સંન્યાસ-ઝોળી ભેરવી.”

“બસ-બસ હવે તો બહુ થયું જોલીશ મા મુંગી રહે,
ભટુંહરિનો ભાઈ અક્ષર એક આગળ નહિ સહે.
આ પાપનો જોનાર જે વ્યાપી રહ્યો દશ-દીશ તે,
જેની બધાને ખીક છે એની મ્હને પણ ખીક છે.”

“આકાશ અવનિ પર પડે ગંગા કદી અવળી વહે,
ધરતી રસાતળ જાય દુનિયા રાતને દા’ડા કહે.
ઊગે રવિ પશ્ચિમ દિશામાં (ને) પૂર્વમાં જો આથમે,
છા ! દેવને દુનિયા દમે ! દાનવ તણે ચરણે નમે.”

“સીડી મૂકીને સ્વર્ગમાં સૃષ્ટિ બદલેને સંચરે !
 *ધુલિ ઉડાડી સૂર્યને ઝાંખો કદી કોઈ કરે.
 રાણી તમે (તો) શું ? અપ્સરા આકાશથી કદી ઊતરે,
 ‘પર નાર મહારે માત’ વિક્રમ આંખ ના ઉંચી કરે.”
 “વિષ્ણુ પધારે મોહીની-રૂપે કદી છળવા મહને,
 (તો) વિક્રમ ઉલો રે’ જડેન ! સંયોધન કરી પણ એમને.
 ત્યાં સુંદરી ! સૌન્દર્ય (તે) ત્હારું શી ગણત્રીમાં પછી ?
 વિક્રમ ઉલો (કે’) આ પ્રેમઘેઘે ભરથરી ત્હારો નથી.”
 “ચેતાવું મહારા ભાઈને નક્કી હવે આ વાતથી,
 વાકેફ ત્હારાં (આ) કૃત્ય-કાળાથી જરાયે જે નથી.
 (તું) આવી કલંકીત રાજમાતા (આ) રાજમાં નહી કામની,
 ÷કીર્તિ ઘટે માલવપતિ ને આળવાના નામની.”
 “માતા ગણી છે, ને ગણું છું સાક્ષી એનો થી હરિ,
 અપવિત્ર આંખે જન્મમાં જોયું નથી ઝાંખી જરી.
 તો પણ અરેરે ! નીચ xનિર્લજ ! માંગણી કેવી કરી ?
 પતિ ને પ્રભુની આંખમાં તું ઐવફા આજે ઠરી.”
 “અફસોસ ! કેવા રનેહથી મમ ભાઈ લોળો મ્હાય છે !
 ગંગા સમાન પવિત્ર ગણવામાંજ ગોથાં ખાય છે.
 અમૃત માની આવતો તેને હળાહળ પાય છે,
 સમજી સતી ! (ત્હને) એ અંધ વિશ્વાસે ! અપાર ઠગાય છે.”

આવું વહી જ્યાં વિક્રમે છોડી જવા પગલાં ભર્યાં,
ત્યાં પિંગળા ચેતી ગઈ ને હાવભાવો સૌ ક્યાં.
વિક્રમ જતો રોકી હસીને હેતથી બોલી પછી,
“કેવાં ઠગ્યાં! આખાદ વા’! આજે અહા! મહેં દિયરજી!”
“પુષ્કળ ચતૂર હશે દિયરજી એમ હું તો માનતી,
પણ બેઉ સરખા ભાઈ એકે સ્ત્રી-ચરિત્ર ભણ્યા નથી.
લોળાં તમારાં ભાઈ ને લોળાં તમે પણ છો ભલાં,
પુષ્કળ ભણ્યાં! પ્રમદા-ચરિત્રે! તોય મારો *વેવલાં.”
“સમજ્યા? દિયરજી! સૌ ભણ્યાં પણ એક આ બાકી હજી,
એના ભણ્યા વિણનું તમારું ધુળ છે ભણતર બધું.
હું તો જરા જોવાની ખાતર +પારખું જોતી હતી,
પાણી તમારું કેટલું છે? માપ તેનું માપતી.”
“આંકી કસોટી મન તમારું આજ મહેં માપી લીધું,
સાથે વળી સ્ત્રી-ચરિત્રનું શિક્ષણ જરા આપી દીધું.
અચળિત તમારું મન પૂરું મહેં પારખ્યું! બહુ ધન્ય છે,
જોયો તમારો ભાઈ-ભાભી ઉપર પ્રેમ અનન્ય જે.”
“ખોટું ન સહેજ લગાડયો આજે પરીક્ષા મહેં કરી,
દેને ક્ષમા અપરાધિની તમ બંધુની (હોઉ) જો હું ઠરી.”
પડવા પગે જ્યાં જાય, ત્યાં તો વિક્રમે ઉભી કરી,
“ભાભી! તમે મમ માત! મહોટી ભૂલ મહેં અરરર! કરી.”

“સમજ્યા વિના અવિચારી થઈ બહુબહુ કહ્યું મહેં આપને,
 ઝોણું ઉરે નહીં આણતાં દેને ‘ક્ષમા’ માતા મ્હને.”
 કરનેડીને એ પિંગળાના ચરણમાં વિક્રમ પડ્યો,
 શું સ્ત્રી-ચરિતની જાળ ! કંઈક ક્ષમાય ! એય ક્ષી ગયો.
 હમણાં બની જે વાત ભુરકી નાખતાં ભૂલી ગયો,
 કાલાં મધુરાં ખોલમાં લોળો ભમી ડૂલી ગયો.
 આખું વચન “આ મશ્કરી કહી કહું નહીં ભાઈને,”
 વિશ્વાસ બેસાડ્યો ફરી સોગન જુઠાં જ્યાં ખાઈને.
 ભર્તૃહરિ આબ્યો પછી, રનેહીજનો સાથે મળ્યાં,
 જાણે ન રાજા “શું બન્યું ?” નિજ નયમાં ત્રણેણે વળ્યાં
 ભૂલી ગયો આ વાત વિક્રમ એ પછી આગળ જતાં,
 પણ ખોલ ! ખાણો તોલ ! રાણીના હૃદયમાં ખૂંચતાં.
 અકકેક એ ઉચ્ચાર ને ધિક્કાર સહુ સાલી રહ્યાં,
 અપમાનના શબ્દો સ્મરણ આજે હજી આલી રહ્યાં.
 નિશ્ચય કયો પાકો મને એ પિંગળાએ તે સમે,
 “નહીં વેર વાળું વિક્રમા ! તો પિંગળા કે’ ના મ્હને.”
 લાગ્યો દિલે એ ડાંખ જે અઘાપિ ના વિસરી હતી,
 અપમાનની એ આગ ઉચ્ચી ખહાર ના નિસરી હતી.
 આજે સમય આબ્યો અચાનક ને સ્મૃતિ તાણ થઈ,
 બહુ વખત પરની વાત એ ! હમણાંજ જાણે નહીં બની !

* * * * *

બોલી સ્વગત “હે વિક્રમા ! આવી બન્યું ત્હારું હવે,
 બળવું નિરંતર વૈરની આગે વધુ ના પાલવે.
 ક્યાં હું નહીં ! ક્યાં તું નહીં ! આજેજ એ નિર્ણય કરું,
 સાચું જીવું સમજાવીને તુજ ભાઈના કાનો ભરું.”
 નિશ્ચય કરી પાકેા હૃદયમાં ચારને સમજાવીયો,
 પોતે ઘડેલો ઘાટ પ્રેમીને પછી બતલાવીયો.
 ત્યાં તો ખખર લાવીછ દાસી કે:-“પધારે ભૂપતિ,”
 જે સાંભળી થઈ અશ્વપાલકની હશે કેવી ગતિ !
 એ ! રંગ દારૂના શિશાનો લાલ તે ઉડી ગયો,
 ભય-સિન્ધુમાં પ્રેમી-નિશાનો તાલ એ ખૂડી ગયો.
 “આવ્યો અહીં હું ક્યાં ? અરે ક્યાં લોગ લાગ્યા બાપલા !
 માડી ! મ્હને સંતાડ ! હું પાચે પડું આ પિંગળા !”
 “શરણે પ્રિયા ! ત્હારે....હવે તો એથ મ્હારે તુંજ છે,
 તું બાયડી કે ખેન ! મા ! સૌ જે ગણું સરખુંજ છે.
 વાગી જવાના બાર બાપલીઆ ! હવે હા ! શું થશે ?
 રે ! હાય ! મ્હારી બાયડી ને છોકરાં રઝળી જશે.”
 કોઘે ભરાઈ પિંગળા બકવાટ ગાંડો સાંભળી,
 પણ શું કરે ? વ્યાકૂળ ને વિહ્વળ બની ઊતાવળી.
 ખાલી પડ્યો’તો ઓરડો જે ખૂળ એક અવાગરૂ*
 એમાં ઉઘાડીને પૂર્યો અંધારૂ સહેવા આકરૂ.

હર્ષણુ વિષે નિર્ધાં બરાબર વસ્ત્ર ને વેણી ક્યાં,
ત્યાં તો અમરકુળ સાથ રાચે મહેલમાં પગલાં ભર્યાં.
દોડી વધાવ્યા નાથ! દ્વારે હર્ષથી ભેટી પડી,
“મોડા પધાર્યા કેમ?” મુંગું કંઈક એવું બડબડી.

“ઠાણે વધાવું આજ હું માલવપતિ મહારાજને,
માથું પ્રભુ! જનમોજનમ આવા પતિ મળજો મહને.”
પગ ઘોઘને પૂજા કરી રાણી ઉતારે આરતી,
કો દેવ-દેવીની ગરજ દાંપત્ય-જોડી સારતી.
કુમકુમ તિલક ભાલે કરેલું ભરથરીને શોભતું,
રમણી-હૃદય જોતાં વદન-કાન્તિ પલકભર શોભતું.
શૃંગારભુવનમાં વિરાજી દેવ-મૂર્તિ તો નથી!
એ દેવ પાસે પિંગળા દેવાંગના સમ શોભતી.”

પંખા વડે પતિદેવને વા પંગળા નાખી રહી,
“આજ્ઞા પ્રભુ! શી દાસીને?” વચનો વિનિત ભાખી રહી.
“આજ્ઞા તહને ના હોય દેવી તું હૃદયમંદીરની,
જીતો તમે રહેજો થતી જ્યાં હાર મહોટા વીરની.”

“સૌન્દર્યના કીરણ તમારાં સૂર્ય કરતાં આકરાં,
તહારાં નયન-ખાણો વધે કાતીલ કટારીથી જરા.
પાગલ બનાવ્યો છે પૂરો...પ્રાણેશ્વરી! તહે પ્રેમમાં,
કોણે ભરી અફલુત આ મોહીની તહારા નેમમાં?”

“જાડુ ભર્યાં શા આંખમાં જેથી અમે ઘાયલ થયાં,
આ નેત્ર-ચાળાં શીખવે ! ઐવા ગુરુ ફેડેને ક્યાં ?
પાપણ તણા પલકારથી શા કાળજે કામણ ક્યાં ?
આવીજ ભુરકી નાખવા શું ભરથરી સાથે વર્યાં ?”

“અણિયાળી આંખે અવનવા હુચ્ચી ! અટકચાળાં કર્યાં,
ચતુરાઈથી ચતુરા તમે તન-મન અને હૈયાં હર્યાં.
મંડપ વિષે પણ રહેન-ચાળાં ખુબ કીધાં તાં ગળ્યાં,
ફેડોને જરા ! કે કોણ એ ઉસ્તાદજી તમને મળ્યાં ?”

“તિરછાં નયનના બાણથી લેડ્યાં હૃદય-દુર્ગો તમે,
પ્રેમાળ પિંજરમાં પૂર્યાં પ્યારી ! હવે કેદી અમે.”
કર બાલવા દીધો જરા ! ત્યાં તો મ્હને વળગી પડી,
મ્હારા હૃદય-રથમાં બડી ચાલાક તું બેડી ચઢી.”

પ્રેમી પ્રવેશો આ અને આગળ હજી લજવઈ રહ્યાં,
રીસામણાં રાધા-કનૈયાના રસિક શરૂ થયાં.
વાંકુ જરી કે પિંગળાને છેડખાનીમાં પડ્યું,
ત્યાં તો “મ્હને બોલાવશે ના-જાવ.” એ જહાતું જડ્યું.

રાજા મનાવે રાણીને “જો માન મ્હારી વાતને,
પાસે હજી....હાં આવ....જો કે કાનમાં કહું હું તહને.”
પાસે ગઈ જ્યાં પિંગળા ચુમી ભરી ભાતુંદરિ,
ઉભડી રિસાણી રાણી “હુચ્ચા ! જાવ હા-ખા-લ્યો વરી.”

“લુચ્ચા ઠગારાએ ઠગી લોળી ખનાવી-છેતરી,
અડશે નહિ અમને હવે બોલાવશે ના હા! ફરી.
લુચ્ચાઈ મહેં જાણી તમારી વાત કે'વાની ખરી,
આવા અડપલાં આમ કરતાં કેં વિચાર પડે જરી!”

“અપરાધ કરજો માફ દેવી દાસનો જો કેં થયો,”
કહી ભરથરી હી-હી કરી ત્યાં ખડખડાટ હસી પડ્યો.
“હે જગત-અંબા! આપ તો કરુણાળુ બહુ કે'વાવ છો,
દ્રષ્ટિ દયામય નહી કરો? શું આમ છેક રિસાવ છો?”

“આ હાથમાં તહારી ભુજ....તહારા પિતુ-માતે મૂકી,
સર્વસ્વ મહારી માલીકીની ત્યારથી તું થઈ ચૂકી.
આ દેહ છે મહારી પછી કે' પૂછનારો કોણ છે?
મહારા વિના એ કૂલ મહારા! (તહને) સૂંધનારો કોણ છે?”

“વારૂં! નહી બોલે! ખરૂંને! એમ કે? તો જાઉં છું,
લે બેસ! ત્યારે ચંદ્રિકાને મહેલ જઈ હું આવું છું.
શું? સાંભળ્યું કે? જાઉં છું....રે'જે હવે તું માનમાં,”
“જી....હા....ખુશીથી જાવ....બેલાચક પધારો ના તમા.”

ફાળ્યો ન દાવે ભરથરી પાસે અહા! અવળો પડ્યો,
અમજાવવી શી રીત? ત્યાં ઉત્તમ ઉપાય બીજો જડ્યો.
છોટી રૂમાલેથી અમરફળ બહાર કાઢ્યું હાથમાં,
દેખાડી તે બોલ્યો:-“જરા જો તો ખરી આ પ્રિયતમા!”

“હાં! હાં! કરી કર સાહીને રાણી હૃદય વળગી પડી,
“વસ્તુ અલૌકિક આપને પ્રાણેશ! એ ક્યાંથી જડી?”
જ્યારે મનાઈ પિંગળા રીસાય ત્યાં ભર્તૃહરિ,
“નહી બોલવાની તું હતી ને? કેમ બોલી હેં! ફરી?”

“નખરાં કરે કોટી છતાં આખર અમારી છત છે,
જેંચાવ લો’ચુંબક સમા એવી અમારી પ્રીત છે.
લે બોલ ‘હું’ હારી, હવે છૂટ્યા તમે.’ કેવી મઝા?
બેસો! જવું છે અમરક્ષણ આ આપવા લઈશું રત્ન.”

“ક્યાં જાવ છો? જિભા રહો જાવું હવે રહેલું નહી,
કોને અમરક્ષણ આપવા લઈ જાવ? કો’ રહેલું અહિં.
પરણી અને બાળ્યો અમારો ભવ હવે જાશે કહિં?
જાવું હતું તો હાથ પકડી શીદ કો’ લાવ્યા અહિં?”

“મંગાવ્યું રાણી બહાલીએ હું આપવા લઈ જાઉં છું,
એને દીધો છે કોલ મહેં જઈ આપવા બંધાઉં છું.

“મહારા થકી બહાલી વધુ કો’ કોણ એવી નાર છે?
સુજશી વધારે કોની સાથે પ્રાણ! તમને ખ્યાર છે?”

“ખ્યારી તમારી કોણ? ને ક્યાં રે’છ એ? શું નામ છે?
સૌંદર્ય એવું કેટલું! જે તમ-હૃદય-વિશ્રામ છે?”

“એના સ્વરૂપનું શું સલુણી! હું તહને વર્ણન કરું?
શીતળ પુવારો પ્રેમ-પાણીનો જતાં પાસે કરું.”

“સૌંદર્યમાં સદ્ગુણમાં ને સ્નેહમાં તારા સમી,
ખારે ઘડી મહારે મને એ સુન્દરી રે’ છે રમી.”

“પણ નામ શું? તે તો મહને કો’ની દૃઢ્યવદ્વલભ! જરા,
અમને ખનાવો ક્યારના શું આમ? બોલો તો ખરા”

“છે પિંગળા ખ્યારું મધુરું નામ એ પ્રમદા તણું,
એની નિકટ ત્રિલોકનું સુખ હું ન ગણતીમાં ગણું.
તે દિવ્ય દેવી આ રહી સ્થાપિત દૃઢ્યમંદીરમાં,
મૂર્તિ મનોહર દેવીની તે તુંજ ખીજી કાંઈ ના.”

હસતાં ગુલાબી ગાલ પર ધીમે તમાચો મારીયો,
ભર્તૃહરિએ ભોળવી ભામીની-કેધ નિવારીયો.
શરમાઈ ગઈ ત્યાં પિંગળા મુખચંદ્ર સ્ફેજ નમી ગયું,
આછું મધુરું હાસ્ય નાજુક હોઠ-દ્વાર રમી રહ્યું.

આખું અમરકુળ ભરથરીએ પિંગળાના હાથમાં,
‘ક્યાંથી મળ્યું?’ વિસ્તારપૂર્વક તે કહ્યું સંગાથમાં.
“લાવી કટારી કાપ ને આરોગ બેઠું સુન્દરી!
રીઝાવ હમ્મેશાં મહને ચૌવન અમર તારું કરી.”

“હમણાં નહીં રાખો સ્વંભારે સ્નાન-પૂજા સૌ કરી,
આખીશ પછી પ્રેમે તમારું ધ્યાન અંતરમાં ધરી.
“વારૂ! ભલે! પણ બૂલતી નહીં....ગાન ગા બેઠું કંઈ!
બહુ વાર વીતી તોય કેકિલકંઠની ઝાંખી નહીં.”

❀ લાલનો એકો. ❀

સચિત્ર.]-: ડિટેક્ટીવ વાર્તા. :-[તૈયાર છે.

પ્રકાશક:-ડા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ બુકસેલર.

“શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.” ટાવર રોડ—સુરત.

મુંદરલાલ વારાંગના વિલાસીને ત્યાં.

[વધુ માટે વાંચો પૃષ્ઠ ૫૭.]

પ્રયોજક:-] મૂલ્ય માત્ર આઠ આના. [“પૃષ્ઠ.”

ચોકટનો એકકો. ❀

સચિત્ર.]

—: રિટેક્ટીવ વાર્તા. :—

[નૈયાર છે.

પ્રકાશક:—ડા. પ્રાણુલાલ જીવણદાસ બુકએજર

“શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય.” ટાવર રોડ—મિરત.

રમંશે હિંદિયાને તેના પતિ હીનેશનું ખૂન કરવા કેવું. [જીવ્યા પ્રકરણ પહેલું.]

પ્રયોજક:—]

મૂલ્ય:—આઠ આના.

[“પુ.”]

ઉચે અમરકુળ એ મુકી કરમાં વીણા લીધી અહા !
મીઠા સ્વરે આલાપથી શરુઆત કીધી પિંગળા.
લહરી પવનની આવતી તે સૂરને ખેંચી જતી,
ગાંધર્વ-કન્યા કિન્નરી તો મહેલમાં ગાતી નથી !

❀❀❀ [બાળકુંવારી.] ❀❀❀

રાધા:—છેડો મહારો છેડો છબીલા...છલકારો હા પાણી,
નેને ! છલકારો મહારં પાણી.
જળ છલકારો, ચીર બિંજરો...પજવો થું પર-બાળા,
દૂર રહો ! મહને ડાઘ લગાડો...રંગે કૃષ્ણજી કાળા...નેને.
કૃષ્ણ:—ઉભી રહે અલી ! નામ થું તહારં?...એ તો કહે ગોરી ! ગોરી !
હું પૂછું પરણી કે કુંવારી?...ઢીલ લીધું તહે ચોરી...નેને.
રાધા:—જળ જમનાથી ભર્યો રે ધડૂલો...હું રાધા પનિહારી,
આધા રહો, અડરો મા મુજને...હું છું બાળકુંવારી...નેને.
કૃષ્ણ:—પાણી પાતી જને ઉતારં...લાવ ધડૂલો તહારો,
તું છે બાળકુંવારી રાધા !...હું ચે બાળકુંવારો...નેને.
જુન્દાવનમાં વાંસળી વાજે...એ મહારી એધાણી,
આવી મળજે, એ સાંભળવા...સમજ કે નહી શાણી?...નેને.
કવિ:—રાધાને રાકીને રસ્તે...ઊભા પાલવ તાણી,
માગી રહ્યા છે મધુસૂદન એ...પાણી...પાણી...પાણી...નેને.
ખેંચ્યો પાલવ, ધડૂલો ઢોળ્યો...રાધા ! રંગ-બિંન્નણી,
કર પકડીને કાંન કહે...“હું રાન ! ને તું રાણી.”...નેને.

ભર્તૃહરિ:—પ્રિયા ! આજે હમેશની માફક સંગીતમાં બરાબર મનહ
અને માધુર્ય નથી. એક બીજી ચીજ જા. જોઈ વારં !

[મધુ-અંસરી.]

ગોપી:—હો શ્યામ ! અંસી તમારી બળવો.

આમ આવો, જરા આમ આવો...હો.

ગમતું નથી તો ઘડીભર ઝડાલાં !...ઘડાં હા ! ડોલાવો,
ગોવિન્દા ! ગાંડા કરી અમને...“ઝડા ! ઝડા ! ઝડા” ખેલાવો...હો.

આંખ મીચેલી, દ્વાર (દ્વયના) ભીડેલાં...અજ્ઞાને એ ખેલાવો,
જ્ઞાન તણી દોરી બાંધીને...અકિત—ઝોલે ઝોલાવો...હો.

હહેરે લલકારો અંસી ! ને...સંગીત ધૂન મચાવો
એના નાદે નાદે અમને...જ્ઞાન ભૂલાવી નચાવો...હો.

રાસ રમાડો ! રંજે રસિયા !...તનના જ્ઞાન તળવો,
મોરલીથી મધુસૂદન મહારા !...“પુષ્પ” ત્રિલોક ગળવો...હો.

(હરિગીત.)

સંગીત સાથે તાલ ને પલટા બૂલે છે પિંગળા,
એચેન બાણે હોય ના ઢોંગી કરે એવી કળા.
ભર્તૃહરિ ખેલ્યો, “પ્રિયા ! તું આજ (આમ) કેમ ઉદાસ છે ?
ગાવું નથી ગમતું ખરું ! ” “મિથ્યા પ્રભુ ! આભાસ છે.”

“મિથ્યા નથી પણ સત્ય છે, આજે મીઠાશ નથી ગળે,
ગાવે ચુકે છે કેમ તું ? કંઈ તાલ માપ નહીં મળે.”

“કેં સાર કેંવામાં નથી, માટે જવા દ્યો વાત એ !
નિર્માલ્ય ! નલ્લજીવી ! હશે ! પડતી મૂકે પંચાત એ.”

મર્માળ શબ્દો સાંભળી રાજથી રે'વાયું નહી,
છૂપું ઠરઠ અર્ધાંગનાનું સ્કેજ સ્કેવાયું નહી.
પૂછ્યું “કહી દે ગુપ્ત મ્હારાથી શું એવી ચીજ છે ?
દિલ ખોલ આ ગંભીર ગમગીની તણા શું ખીજ છે ?”

“ઉપચાર કરીએ ચાંપતા નહી રાખ મુઝવણમાં મ્હને,
કહી નાખ જે કંઈ હોય તે ખુલ્લા મને ! સોગન ત્હને.”
અચકાતી પાણી આણી આંખે ફેલ એ કરતી ઘણા,
નરમાશયી બોલી પછી મુખ ભાવ લાવી દયામણા.

“કાલે તમે જોવા નગરચર્ચા બહાર ગયા હતા,
ત્યારે તમારા ભાઈ ન્હાના (આ) મ્હેલમાં આવ્યા હતા.
અવળી મર્તિ શું ઉપજી ? કૂદ્રષ્ટિ મ્હારા પર કરી,
તમને કહું શું હાય ! (એ) કે'વાતું નથી મોઢે જરી.”

“બોલ્યાં અઘટતાં વેણ નફરત માગણી કામી કરી,
પણ મ્હેર શ્રી મ્હાદેવની ! કે કિંકરી આ ઊગરી.
ખોટું કહ્યું, (મ્હે) ‘આવ્યા તમે’ ખૂબીવડાવવા કામાંધને,
ચાલ્યા ગયા ગભરાઈને ! આવે ભરોસો આપને ?”

“ આવે નહી વિશ્વાસ જાણી કાંઈ પણ બોલી નહી,
ગૃહ-એળ સ્વામીનાથ ! મ્હેં આ જીભથી બોલી નહી.”
કલિપત કથા આ સાંભળી ભતૃહરિ શું અવધ ગયો,
“જગૃત અગર છું ઉંઘમાં હું ?” એજ બ્રાન્તિમાં પડ્યો.

[સ્વગત.]

“દાનત બગાડી વિક્રમે ! વિશ્વેશ ! હું શું સાંભળું ?
સાકર ટળી સોમલ બન્યું ! સત્યાંશ એમાં શું ખરું ?
અવનીશ ! અછલ આજ મહારી કામ કેં કરતી નથી,
આ સત્ય છે ? કે સ્વપ્ન છે ? સમજણ કશી પડતી નથી.”

“ના, ના, બને નહીં વાત ! માન્યામાં કદી આવે નહીં,
રે ! નિષ્કલંકીત સૂર્યમાં શંકા કરો ! ફાવે નહીં.
વિક્રમ વિશુદ્ધ હૃદય તણો અવકૃત્ય આવું ના કરે,
ભૂઠી હશે શું પિંગળા ? એમાં કયું સાચું અરે !”

“પણ નહીં ! વહે ખોટું ! ચઢાવે આળ ! એને ઝેર શું ?
આરોપ શાને એ મૂકે ! વિક્રમથી એને વેર શું ?
હું જોઉં છું ભાભી-દિયર એકેકને ચાંદ બહુ,
માતા ગણે જ્યાં પિંગળાને ત્યાં હું એને શું કહું !”

[પ્રકટ.]

“આ વાત તહારી લેશ મહારી ધ્યાનમાં આવે નહીં,
જેયું હશે તહે સ્વપ્ન ! જે ભણકાર મેં લાવે નહીં.
માની શકાયે કેમ ! છે વિશ્વાસ વિક્રમનો મુને
કદિ તું ચળે, પણ એ ચળે ! એ તો કદાપી ના બને.”

“તુજથી વધુ બહાલી ! મહને એના ઉપર વિશ્વાસ છે,
તું માન કે નહીં માન પણ આ સ્વપ્નનો આભાસ છે.”
“ભેયું ? હતી હું બણતી, કે કાંઈ આ માને નહીં,
જુઠ્ઠી પડી કે’વા જતાં જરીએ ધરી કાને નહીં.”

“અબળા હું મુંઝ અભાગણી ! જે વાત મહેં તમને કહી,
ધિક્કાર મહારી જાતને કે વાત પેટે ના રહી.
જુઠ્ઠી ઠરી હું હાય ! આ જીવન હવે ધરવું નથી,
વિશ્વાસ ઊઠ્યો ખોળીયું બહાણું હવે કરવું નથી.”

“માને પતિ ના પોતિકા ત્યાં લોક તો ક્યાંથી પછી ?
જુઠ્ઠી ઠરાવો આપ જ્યાં ! રાખે બિજા બાકી કદી ?
વર્ષો થયાં સાથે રહ્યાં વિશ્વાસ તોયે ના પડ્યો,
શું અર્થ ? અણુવિશ્વાસિનીનો *હે’ રહ્યો ના રહ્યો.”

ઢાંગી ખરાવે આંસુડા ધિક્કાર દેતી જાતને,
બાકી ન રાખ્યું કાંઈ પણ સાચી ઠરાવા વાતને.
આ આંસુડાથી ભૂપ લોળો લોળવઈ સહેજે ગયો,
વિક્રમ ઉપર નિજ દીલમાં ચાંકા ફરી આણી રહ્યો.

દોહરો:- (૪૮) પ્રથમ પૈનથન-સર, આંસુડાં દ્વિતિય, તૃતિય સોગન,
દિગ્વિજયી ત્રણ રાત્ર આ ! સ્ત્રીને દીધા ભગવન !

*દેહ=શરીર. ૧ આંખના અટક્યાવા, આંસુ, અને સોગન એમ ત્રણ
વિજયવન્તા હથીયારો ભગવાને સ્ત્રીઓને બક્ષ્યાં છે.

“સોગન તમારા નાથ ! ખોટી વાત જો આ હોય તો,
આથી વધુ શું જોઈએ તમને પ્રતિતિ કાન્ત કે’ ?”
ગદ્ ગદ્ સ્વરે રડતી નિહાળી રાજવીએ રાણીને,
પિગળ્યું હૃદય ખેડી કરી વિશ્વાસ અંતે આણીને.

ચાંપી હૃદય સરસી અને આંસુ રૂમાલે લૂછ્યાં,
બૂલે બલા ! સ્ત્રી-ચરિતથી ! તો ભરથરી લેખે કયા ?
“રડતી રહે પ્રાણેશ્વરી ! હમણાંજ આ....હું જાઉં છું,
“શું સત્ય છે ?” એ વાતની સત્વર તપાસ કરાવું છું.”

“એવી ઉતાવળ શું પ્રભુ ? બોલ્યા વિષે નહીં કાયદો,
‘થયું નહીં થયું ! થાતું નથી, ફિરતારનો એ કાયદો.
ઘરે ફટતાં ઘર જાય કાંઈ એમને કે’શો નહીં,
મન મહેલું રાખી વાંક નહાનો લક્ષમાં લેશો નહીં.”

બહુ બોલી ડાહ્યાં બોલ શંકા હૃદયમાં સજ્જડ કરી,
વિક્રમ ઉપર બહુ વહાલ છે નહિ દ્રેષ જાણે કંઈ જરી !
પ્રેમાંધ રાજા ક્રોધમાં એ મહેલને ત્યાગી ગયો,
ને આ પ્રસંગ અપૂર્ણ આ ઘટના તણે અહીંથી રહ્યો.

* * * * *

જુજંગી:-(૧૨) ગયો ભૂપ વહેમી બની મહેલથી જ્યાં,
છૂટ્યો કૈદથી કૈદી કામાંધ એ ત્યાં.
રજા માગી છે ઘેર જ્યારે જવાની,
ખુલી જલ ત્યારે પછી પિંગળાની.

માલિની:- (૧૫) “નિજ પતિ નૃપને શા...ઢોંગ માંડી મનાવ્યો?
ફસવી સ્ત્રી-ચરિતે હા...ખે ધડીમાં બનાવ્યો.
નડતરે રૂપ કાંટો...મૂળથી સાફ કીધો,”
અમરકુળ દીધું ને...ગુણ સમ્મવી દીધો.

ઉપજાતિ:- (૧૧) આરોગી યાજ્ઞે...અવિનાશી વહાલા!
જે! જે! ન કે'શો...કદી કોઈને આ.
વહાલું મહને છે...નહી કો (ઈ) તમેથી,
નીલાવળે આ...પ્રીતડી (કરી) અમેથી.

[હરિગીત.]

લઈને અમરકુળ મૂઠ એવો અશ્વપાલ ગૃહે ગયો,
જઈ લેટ ધરવું વહાલીને એવો તરંગ ઉરે થયો.
ઉજ્જયિનીમાં વારાંગના પ્રખ્યાત નામ કલાવતી,
હરમેશ જ્યાં આ અશ્વપાલકની સવારી આવતી.

આપ્યું અમરકુળ હેતથી જઈ અશ્વપાલે ત્યાં અરે!
“લલકાર! એવી ચીજ! કે અમૃત જેમાંથી અરે.”
જેભાન દાડમાં બની પ્યાલી ઉપર પ્યાલી ભરે,
“અમૃત અહાહા આ!” કહી તે કંઠમાં ખાલી કરે.

મન-અશ્વપાલ મનાવવા સંગીત છોડ્યું સુન્દરી,
મંગા ન જાણે ગગનથી મહાદેવને મસ્તક સરી!
સંગીતને ઝોલે અહા! અત્યંત ઝોલાવી રહી,
ઝોલે મણીધર મોરલીમાં તેમ ઝોલાવી રહી.

ગઝલ:-ગરીબોપે દયા રખે...રાહ.]

ગરીબી હાથ ને જાણે...ન મદ મહોટાઈમાં મહાલે,
 પ્રભુને ઓળખી ચાલે...અમીરો હો તો એવા હો !
 નિયમ પરમેશ્વરના પાળે...(ને) મળે એમાંજ મન વાળે.
 સુખી સાદું જીવન ગાળે...ગરીબો હો તો એવા હો !
 પ્રભુના નામ પર પ્યારી...કરે કુરબાન શ્રી (લક્ષ્મી) સારી,
 છતાંયે હોય સંસારી...ફટીરો હો તો એવા હો !
 પ્રભુને પ્રેમથી પાળે...નીતિ ને ન્યાય સંભાળે,
 છતાં સાધુ-જીવન ગાળે...ભૂપાળો હો તો એવા હો !
 સીતમ સંતોષથી સાંપે...મુખે અપરાધ ના ભાળે,
 ભરોસો રામ પર રાખે...ભિખારી હો તો એવા હો !
 કઠલામય સુણી કા'ણી...ભરે ને આંખમાં પાણી.
 સખાવતની કરે દહાણી...દિલાવર હો તો એવા હો !

દરિગીત.]

એ અધપાલ ગયો પછી વેશ્યા મને વીચારતી,
 “જે ચીજ દુર્લભ દેવને આરોગવા લલચાવતી.
 આવી અનાયાસે અહા ! તે આજ મહારા હાથમાં,
 ચરણે ધરૂં જઇ ભેટ આ ! સદ્ગતિ માલવનાથના.”

“આરોગી આને અમર થઈ ! શું આજ જીવન લોગવું ?
 ઓછું કર્યું છે પાપ ? કે જીવી વિશેષ વધારવું ?
 આ જીંદગી પાપી હવે લંબાવવી મહારે નથી,
 આ ભૂમિને દુષ્ટત્યથી વધુ મારવી ભારે નથી.”

“રાજા અમર થઇને પ્રીતે આલવ—પ્રભને પાળશે,
લાખો નિરાશ્રિત રંકના નિર્ધનપણાને ટાળશે.”
આવા વિચારે ફળ લઈ શૃંગારસજ્જ બણીકણી,
રાજેન્દ્રને ગઈ અર્પવા દરબારભુવનની બણી.

આ *વાત છોડી *વાંચીએ ભર્તૃહરિએ શું *કયું ?
જે કાજ ફેંકયું તીર રાણીએ સયું કે ના સયું.
આવી ઉભો વિક્રમ વડીલ બંધુ કને તેડાવતાં,
“આજ્ઞા શી મહોટા ભાઈની ?” કરભેડી બોલ્યો આવતાં.

આંખો અરેરે ! લાલ રાજા ભરથરીની ત્યાં થઈ,
જે લાગણી મનમાં હતી પહેલાં હવે તે ના રહી.
“વિક્રમ ! કહે તું કાલ રાતે ક્યાં ગયો’તો સત્ય એ,
ભાણું છ હું નાહક ન દેતો સ્થાન મુખ અસત્યને.”

અવલોકી મુખમુદ્રા અચાનક બેઠમ વિક્રમને પડ્યો,
‘શા માટ પૂછ્યો પ્રશ્ન આ ?’ તર્કેવિતર્કે એ ચઢ્યો.
જે જે ઝવેરી બહેમના ચરમા ચઢાવીને બુએ,
તે સાચ દખે કાચને...કોહીનરો કીમતી ખુએ.

ફિક્કો પડેલો ભેધને શંકા સખળ થઈ છે મને,
“ફાંફાં શું મારે નીચ ! પૂરો ઝોળખ્યો છે મહેં ત્હને.
કે’ ભેઈ કાલે પિંગળાને મહેલ શા માટે ગયો ?
માથે છું મહોટો ભાઈ હું” તેનો વિચારે ના થયો ?”

“કૂદ્રષ્ટિ લાભી પર કરી ! આંખો કૂટી ગઈ કેમ ના,
જીલ્લા ન કેમ કપાઈ ગઈ ? ઉચ્ચાર કરતા પ્રેમના.”
અણચિંત્યો આરોપ વિક્રમ સાંભળી રથંભી ગયો,
સમજ્યો નહી નાટક બધો શો લેદનો ભજવઈ રહ્યો.

બહુ ઝાળ ઉઠી અંતરે હિંમત કરી બોલ્યો પછી,
“ઓ ભાઈ ! મ્હોટાભાઈ ! શુદ્ધિ આપને શું કેં નથી ?
કેને કહો ? ને શું કહો ? એ વાતનું કેં ભાન ના !
શું વાત ? પાયો વાતનો ? શાના બધા તોફાન આ !”

“સમજ્યો ! નિશામાં હું નથી, સંપૂર્ણ મુજને ભાન છે,
છે ભોટ નહી આ ભરથરી ! શું બોલું છું, તે ધ્યાન છે.
મુજને ઉડાવે આમ અણબણ્યો બની ! શું ફેલ છે ?
ગંભીર ન્યાય-વિષય રહ્યો નહિ બાળકોના ખેલ છે.”

“પાપી ! પ્રપંચી ! નીચ ! તહે વિશ્વાસઘાત મહા કર્યો,
અવળું સુઝયું ! બુદ્ધિ બળી ગૈ ! છેક દી તહારો કર્યો.”
“ઓ ભાઈ ! બંધ કરો તમારું બોલવું સાચું કહું,
આગળ હવે નહી સાંભલું ! મ્હોટા ગણી સાંખી રહું.”

“જોયા અગર જાણ્યા વિના ! અન્યાય મુજને થાય છે,
આ એકતરફી વડેમ ! ચોખ્ખો પક્ષપાત કશય છે.
શું ન્યાયનો નિર્માળ ઝરો વડેતો બધો સુકાય છે ?
સદ્ગમ નીતિ ન્યાય સહુ તમને તણને જાય છે !”

“કંકુ તમારી કીકીએ કાજળ અરે! દેખાય છે, પારસમણી પાસે પડ્યો પથર છતાં પેખાય છે. સર્વે જીએ જે સુર્ય તે તમને * શશિન્ દેખાય છે, શંકા મૂને તો આપના + અસ્તિત્વમાં પણ થાય છે.”

“ખેલાં ગુહનો સાખીત કરો સાક્ષી પુરાવા કેટલા? આરોપી શું કે’ છે જરા તેનુંય સાંભળવું બલા! કોઈ ચઢાવે ત્યમ ચઢી સાહસ કદી કરવું નહી, પૂરી તપાસ કયા વિના પગલું કદી ભરવું નહી.”

“બાદી પ્રતિવાદી તણું કે’વું બરાબર સાંભળો, દિલથી કરો દુર ંહેમ! એ નરને બનાવે આંધળો.”

“ખડાના જવા દે એ બધા કૈં કાન પર ધરવું નથી, ભાષણ નીતિનું ભરથરીને ત્હાડું સાંભળવું નથી.”

“કર કાળું જા...ખંધુ ગણીને જીવતો છોડું ત્હને, ખસ આ પળે ને આ ક્ષણે તું ત્યાગ મહારા રાજ્યને. આ ભરથરીના રાજ્યની અંદર કદી રે’તો નહી. જીવે મરે તુજ ભાઈ મ્હોટો એ ખબર લેતો નહી.”

“ન્હોતી ખબર વિક્રમ! મૂને કે હાય! તું આવો હશે! હા! ભાઈ થઇને! મ્હાડું! સગ્ગા ભાઈનું! ઘર ઘાલશે! વિદ્યા અને વિશ્વાસ પર અફસોસ! પાણી ફેરવ્યું,”

“ખોટું તદન! આ ભાઈ! તમને કોઈએ આ ભેરવ્યું.”

“જ્યાં પેટ પાકયું (પોતીકું) બાંધવા પાટા પછી ત્યાં ક્યાં રહ્યા ?
જ્યાં આભ ફાટયું સાંધવા સાધન પછી ત્યાં શું રહ્યા ?
સાબીતી શું માંગે વધુ જ્યાં પિંગળા પોતે કહે,
બહુ બહુ કરો પણ કેટલા દિન પાપ તે ઢાકયું રહે ?”

વસંતતિલકા:- (૧૪) જ્યાં પિંગળા અજબ એ...પડયું નામ કાને,
ત્યાં સાંભરી ! બની ગઈ...હતી માત રાને.
ચેત્યો ચતૂર મનમાં...“જીતુ વૈર લીધું,
આખાદ ‘સ્ત્રી-ચરિત શું ?’...સમજાવી દીધું.

શિખરિણી:- (૧૭) સ્ત્રીઓના ફંદામાં...ધીર ! વીર ! નહી કોઈ ફસાને,
મુખે મીઠું બોલી...બહુ હસવશે એ ! ન હસાને.
પતંગો આ પ્રેમી...રૂપ—દિપક દેખી ન ધસાને,
ફના કીર્તિ—કાયા...કરવી ચહેા, ત્યાં, તોજ ધસાને.

“હું જાઉં છું જાતા ! હવે બે બોલ ! મહારા સાંભળો,
કારણ ? ભવિષ્યે શું ખબર ? પાછા મળો યા ના મળો.
હમણાં કહું તે સર્વ કડવું ઝેર જેવું લાગશે,
પણ ચાહ કરશે કોઈ વેળા જખરી ઠોકર વાગશે.”

“જે પિંગળાના પ્રેમમાં આંખો ગઈ છે આપની,
અદ્રશ્ય થઈ છે સમજ-શક્તિ પૂણ્યની ને પાપની.
તે પિંગળા ! ખ્યાલી ભરીને ઝેર તમને આપશે,
જેને લગાડો (છા) છાતીએ તે ‘તેજ’ ગરદન કાપશે.”

“હમણાં નહીં માલમ પડે, આંખો નહીં આ ઊઘડે,
પણ ભાન ત્યારે થાય ફટકો મસ્તકે જ્યારે પડે.
ખત્તા સખત ખાશે પછી પાછળથી પસ્તાશે તમે,
દિન એક એવો આવશે આંખો ભરાશે જે સમે.”

“હમણા નહીં સૂળે કંઈ અમૃત અગર એ ઝેર છે,
નહીં પ્રેમ ! કંસો મોહનો વિષમય વિનાશક લહેર છે.
દોષિત ગણીને હાલમાં બંધુ ! મહેને ધિક્કારશે,
પણ વખત આવે ! ‘ભાઈ ! મહારા ભાઈ !’ કહી પોકારશે.”

“ચારિત્ર્ય ને વર્તન ઉપર છો ! હાલ શંકા આણુશે,
એકેક મહારા શબ્દની કિંમત સમય પર જાણુશે.
વૈરી હિતૈથી હું હતો ? કેવો ? તમે વિચારશે,
દિન એક શબ્દો આ બધા સંભારી આંસુ સારશે.”

“કોની થઈ છે કામિની ? કે ભાઈ ! થાશે આપની,
એ યાદ રાખો ! બાળશે આખર ચિતા સંતાપની.
વિશ્વાસ વામાના વચન ને બહાલ પર કરતા નહીં,
કોઈ ભભાવે એમ કાચા કાનમાં ભરતા નહીં.”

“લ્યો જઈ છું, હું જઈ, મહોટા ભાઈ ! હા ! સંભારજો,
વિશ્વાસ પૂરો મૂકતાં પહેલાં બહુજ વિચારજો.
સેવા વિષે તૈયાર ! પડતાં ભીડ કે બોલાવજો,
એવડ કહું છું “ભાઈ ! ભાલીથી હવે સંભાળજો.”

માલવભૂમિ ! માલવપતિ ! છોડી ઉભય વિક્રમ ગયો,
માયા-પ્રીતિ સંસારની તોડી અરણ્યે જઈ રહ્યો.
ખીજે દિને ભર્તૃહરિ રણવાસમાં જ્યારે ગયો,
વિસ્તારીને વીતક પ્રસંગ સખેદ રાણીને કહ્યો.

કલ્પાંત કીધું રાણીએ નિજ ધૂર્તતાને ઠાંકવા,
“ઘેલાં પિયુ ! શા દેશપાર-હુકમ દિયરને આપવા ?”
આઘાત લાગ્યો હોય હૈયામાં ન શું ? ત્યમ બોલતી,
પોકળ દૃઢ્ય-પડદા બહુ ડુસકાં ભરી ભરી બોલતી.
તવ ભરથરી બોલ્યો, જવા દે ! થઈ ગયું તે થઈ ગયું,
આરોગ્યું પેલું અમરકળ કે એમનું એમજ રહ્યું ?”
“ભૂલાય એ તે કે ! તમે પણ નાથ ! શું ગાંડા થયા,
હે દેવ ! આ દેવી તમારાં ક્યારનાં એ ખેં ગયાં.”

આ વાત ચાલે એટલામાં દાસી ત્યાં આવી રહી,
મહારાજ ! કા'વ્યુ છે સચીવે બહારથી વન્દન કહી.
“વિક્રમ જતાં માલવ-પ્રજા આખીય ઉરકેરઈ ગઈ,
હો-હો થતાં હડતાળ પાડીને પછાડી જઈ રહી.”

“સરદાર ને સેનાપતિ પણ ખૂદ ઇચ્છે છે રજા,
એવો શુદ્ધનો શુ ભાઈનો ગંભીર ? જે આવી સળ !”
અમકયો અચાનક ભરથરી બોલ્યો ફરી દાસી પ્રતિ,
“જા જઈ કહે દરબારમાં હમણાં પધારે ભૂપતિ.”

ઉત્તર કહાવી પિંગળાને મહેલ નૃપ છોડી ગયો,
ગંભીર રહેરે શોકથી દરબારમાં આવી રહ્યો.
ખાલ્યો પછી “ સમજી પ્રભાજન છો ! છતાં આ શું કરો ?
રાજા તમારો ધર્મ ચૂકે ! બહેમ એવો કાં ધરો ? ”

“ અન્યાય મહારા હાથથી નહીં થાય, તેમ નથી થયો,
વિક્રમ વગર વાંકે નથી મહારૂં નગર છોડી ગયો.
ચાહો તમે, હું ચાહું છું, મહારો સગો એ ભાઈ છે,
પણ ન્યાય ખેલો ને પછી સંબંધ, સ્નેહ, સગાઈ છે. ”

“ આ ન્યાયનું પલ્લુ ! ન એમાં પક્ષપાત કરાય છે,
સઘળા સમાન પછી ભલે હો રાંક યા તો રાય એ.
જેની તરફ ડાંડી નમે ! તરફેણમાં તોળાય તે,
ઉચ્ચકાય જેનું ત્રાજવું તેનેજ શિક્ષા થાય છે. ”

“ મા, બાપ, ભાઈ, બહેન, સ્ત્રી, સ્નેહી, સગાંના બહાલને,
બાળુ મુકાયે ! ન્યાય એક ! કૂબેરથી કંગાલને.
પોતે કરેલાં કર્મ ભોગવવાં બધાં બંધાયલાં,
છે દાપ એના દેવના ! ભાણે લખેકું થાય હા ! ”

“ જે જે સમય નિર્માણ જે ! તે તે સમય તે થઈ રહે,
વાંકી વિધાતા ! કેઈ એમાં શું કરે ? કેાને કહે ? ”
મોંઘમ વદીને ભરથરીએ સર્વને સમજાવીયાં,
“ માથું ભમે મહારૂં ” કહી નિજ મહેલ ભૂપ પધારીયાં.

*

*

*

*

*

આ વાતને વીતિ ગયાં છે, બે દિવસ આજે અહા !
સિંહાસને દર્શન થતાં માલવપતિ મહારાજના.
દરબારમાં ચર્ચા રસીલી “પ્રેમ” પર ચાલી રહી,
ત્યાં તો કલાવન્તી^૧ અમરકુળ સાથ લઇ હાજર થઇ.

વારાંગનાએ ઝૂકીને કુળ ભૂપને ચરણે ધર્યું,
પાછા જવાને એક પગલું પણ ન જ્યાં પૂરું ભર્યું.
ત્યાં તો “સખૂર” ધ્વનિ તરત કાને કલાવતીને પડ્યો,
“ઠાણે ત્હને આ કુળ દીધું!” ભર્તૃહરિ પૂછી રહ્યો.

“મહારાજ! ચોગીએ દીધું.” રેનાર ક્યાંના એ ઋષિ?
મળવું મ્હને! દે મેળવી, એવી ઉરે ઇચ્છા વસી.
“ચાલ્યા ગયા એતો પ્રભુ!” ત્હારે ગૃહે કેમ આવીયા?
વૈરાગીએ વેશ્યા-ભુવન શું જોઇને શોભાવીયાં?”

ઝાંખી પડી વારાંગના વાણી બધી તૂટી રહી,
આ અટપટા પ્રશ્ને કરી બુદ્ધિ બધી ખૂટી ગઇ.
સમશેર કાઢી રાજવીએ રક્ત નેત્રોથી કહ્યું,
“જાણું છું! આ પાપ ત્હારું તે નથી ઢાંક્યું રહ્યું.”

“તરવારથી ટુકડા કરેં....જીકું વદી જો ભામીની,
સાચું કહી દે! અમરકુળ ક્યાંથી મળ્યું આ? કામિની!”

“આપ્યું તમારો અશ્વપાલે કાલ આવીને મ્હને,
નિર્દોષ છું રાજેન્દ્ર હું જાણું વધુ ના વાત એ.”

---

૧. વેશ્યા અમરકુળનું શું કરવું? એનો લાંબો વિચાર કર્યો પણ
અંતે બે દિવસ રહીને એ દરબારમાં લાવી હતી.

તૈયાર છે.] —: સચિત્ર. :— [તૈયાર છે.

❖❖❖ નવલશા હીરજી. ❖❖❖

પ્રકાશક:—શ્રી. પ્રાણલાલ જીવજીલાલ બુકસેલર.

“શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.” દાવર રોડ—મુરત.

પ્રત્યોદક:—]

મૂલ્ય:—રૂ. ૦-૮-૦

[“પુષ્પ.”]

તયાર છે.]
સચિત્ર.]

આવાજ ૮ ચિત્રો સાથે
હિટ્ટેકટીવ વાતો.

[તયાર છે.
[સચિત્ર.

❀ ભયંકર ભામીની. ❀

—: કીમત:—આઠ આના. :—

“નહિ, નહિ, ધાનવતી! મારા પર એકવાર દયા કરો. અને હજી! હજી!
જશ વધારે સમય મને આ જગતમાં જીવવા દો!”

“લાગ્યું મહને અઘટિત થઈ વારાંગના આરોગવું,
લાવી તમેને લેટ ધરવા એટલું બાણું છ હું.”
આજ્ઞા થતાં નૃપની અનુચર એક ઘોડારે ગયો,
ક્ષણમાં સભામાં રાય-સન્મુખ અશ્વપાલ ઉભો રહ્યો.

“સાચું કહે પાછું ! તહને આ અમરકુંજ ક્યાંથી મળ્યું ?
જો રહેજ પણ જીવું વડ્યો તો બાણજો આવી બન્યું.”
વારાંગનાને જોઈને સહુ હોસ-કોસ ઉડી ગયા,
મોકોડું થયું છ દયામાણું ! ને ટાંટીયા ધૂણ રહ્યા.

છૂટે શરીરે ધામ ભયથી ગાત્ર સર્વ ગળી રહ્યાં,
લોચા જીભે ! બહુ બોલવા ઈચ્છા છતાંય વળી રહ્યાં.
‘મ..મ..મ..મ..મ..મ..મહારાજ ! કો..કો..કોઈએ આપ્યું હતું,’
“બસ ચૂપ ! કોઈ તે કહે એ કોણ દેનારૂં હતું ?”

આજ્ઞા કરી પાસે ઉભેલા ઢાસને ફટકાવવા,
જ્યાં માર માંડ્યો મારવા ત્યાં વાર શી રે’ માનવા ?
“પિ..પિ..પિંગળા” બોલ્યો અને રાજેન્દ્ર મૂંછિત થઈ ગયો,
ઉપચાર કીધાં અવનવાં ત્યારે ફરી સાવધ થયો.

હૈયું ભરાયું ભાગ આછો આંખનો લીનો થયો,
શખ્તો પડયાં સાચા હવે નિજ ભાઈ વિક્રમ સાંભર્યો.
તો પણ તણ હિંમત ન રાયે પ્રશ્ન પાપીને કર્યો,
“તારો અને એનો સમાગમ કેમ ? ક્યાં ? ક્યારે થયો ?”

વસંતનિલકા:- (૧૪) મહારો ગુહનો નથી ખરેખર અત્રદાતા !

હું નિરપરાધીન છું દોષિત રાજમાતા.
કામે દઈ કર નયન ઢાંકી દીધા'તા,
કયાંથી સુઝે સવળું જ્યાં અવળી બિધાતા.

* * * * *

માળાપ ! હું ગરીબ સેવક દીન પ્રાણી,
આ માર્ગ-દર્શક મહેને અપવિત્ર રાણી.
બક્ષા પ્રભુ ! જીવનદાન બધું કબજું,
આપો ક્ષમા જીવનમાં ન હવે હું બહું.

આવ્યું વચન જ્યાં ભૂપતિએ અશ્વપાલે સૌ કહ્યું,
જે સાંભળીને ભરથરીનું હાથ હેતું ના રહ્યું.
“સંબંધ આડો રાણીને મહારાજ ! મહારી સાથમાં,
જેને લઈ આવ્યું અમરક્ષણ આ પ્રભુ ! મમ હાથમાં.”

“વિક્રમ અમારા પ્રેમમાં વચ્ચે પ્રભુ ! નડતા હતા,
‘આ વાત જાણી જાય તો !’ દીલે અમે ડરતા હતા.
આરોપ અણુઘટતો મૂકી તમને કહ્યું, કાઢી મૂક્યા,”
ઇતિહાસ આવો સાંભળી ભર્તૃહરિ બોલી ઉઠ્યાં.

“જા.....જા.....જવા દઈ જીવતો આ રાજમાં રે'તો નહી,
જો પ્રાણની પરવા કરે તો નામ પણ લેતો નહી.”
છોટી દીધી વારાંગનાને ભૂપ મહેલ પ્રતિ વળ્યો,
હસ્તેયની માફક જઈને પિંગળાને જો મળ્યો.

* * * * *

“ઠાલી મહને એ સાંભર્યું ખોટું લગાડીશ ના જરી,
પેલું અમરફળ ખાધું એનો સ્વાદ કંઈ કે'તો ખરી ?”

“સાકર સમો શું પૂછવું....મહારાજ ! એમાં તે વળી ?
એવી નજીવી વાતમાં શંકા ધરો છો શું ખળી ?”

“શંકા નથી પણ સત્ય છે સાચું કહી દે સુન્દરી !
કંઈ રે'મ દૃષ્ટી હું ન દેખાડીશ પાછળથી જરી.”

“વિશ્વાસ મહારો શું નથી ? દ્યો તમ ગળે મમ હાથ છે,
ખાધું ન મહે'ં જો હોય તો સોગન તમારા નાથ છે.”

સમ ખાઈ ખોટાં પિંગળા કર કંઠ-મુકવા જ્યાં ગઈ,
જે આંખ રાતી ચોળ રાજા બરથરીની ત્યાં થઈ.
તરછોડી નાખ્યા હાથ છોડ્યું અમરફળ રૂમાલથી,
“ખાધું પછી આ તેજ ! મહારી પાસ આવ્યું ક્યાં થકી ?”

જેતાં અમરફળ પિંગળા ઝાંખી પડી....સ્થંભી ગઈ,
પણ કર્મ કાળું ઢાંકવા ખીલ પળે સાવધ થઈ.
“ઠાલા ! પ્રતિતિ જોઈએ તો આ પડેલી કટાર છે,
પૂછી જુઓ આ દાસીને પ્રત્યક્ષ એ જોનાર છે.”

દાસી પ્રતિ જોઈ મિંચી છે આંખ રાણીએ જરા,
પણ જીવ ઠાલો સર્વને કેને નહિ ? કે'તો ખરા !
દૃષ્ટી પડી દાસી “ મહને ક્યારે ખતાવ્યું ખાઈ ?
જાણું નહી હું વાત....ખા....શું અમરફળ કે'વાયે ?”

“હાં....રે ! અરે..હાં..હું..ભૂલી..તું તો ખરોખર નહિ હતી,
મમ સ્નાન-જળ તૈયાર કરવા તે સમય તું ગઈ હતી. ”
“ન્હાયા વિના શું ખાધું તો?” “ના...ના..ખવ્યું બૂલી ગઈ,
એ તો ગઈ’તી યાદ આવ્યું...ક્યાં ? ખરાખર....હાં....નહી.”

પોતાની મેળે પિંગળા પોતે જુઓ ખોટી પડી,
જુહું ન જ-મારો ટકે બહુ બહુ ટકે તો બે ઘડી.
“શાનો વિચાર કરે ? સકળ કાયા અરે ! કયમ કંપતી ?
વાચા તુટે છે બોલતાં ઠેકાણું વહવામાં નથી.”

“ના....ના....અમરફળ નાથ ! આવાં તો હજારોયે હશે,
કાલે વળી કેા લાવશે (એમ) ક્યાં વહેમ કરવા ફાવશે ?
વહાલા ! તમારા વિષ્ણુ મહેને સહુ ભાઈ બાપ સમાન છે,
આઠે પ્રહર અંતર વિષે કેવળ તમારું ધ્યાન છે.”

“કમળત ! હુબ્બા ! પાપિણી ! કર બંધ ત્હારું બોલવું,
આગળ વધુ વહતાં હવે અટકાવ મેંડાડું બોલવું.
પકડાઈ ચૂક્યું પાપ ઢાંક્યું એ ન ઢંકાશે હવે,
તુજ બોલની કિંમત ન કોડી એક અંકાશે હવે.

“મુજથી અરે ! એ નીચ એવો અશ્વપાલ વધુ ગણ્યો,
અફસોસ ! સમજું હું ભણ્યો પણ સ્ત્રી-ચરિત્ર નહી ભણ્યો.
પૂરે ભરાઈ કુભ ત્હારા પાપનો ફૂટી ગયો,
એ કામ તું કોઠાર મ્હારી કીર્તિનો લૂટી ગયો.”

“એવું કર્યું છે કામ કે દરિયે પડી ડૂબી મરી,
ભારે મરે છે પૃથ્વી ભાર મરી તમે ઓછો કરો.
પારસમણી ધારો હોતો નહોતી ખખર પથર હશે,
કયાંથી ખખર આ રનેહ સત્યાનાશમાં પલટઈ જશે.”

“ધિક્કાર ત્હારી માતને.....ધિક્કાર ત્હારા તાતને,
ધિક્કાર ત્હારી જાતને.....ધિક્કાર ત્હારા નાથને.
ધિક્કાર આ કૂ-વાતને.....ધિક્કાર ત્હારા સાથને,
ધિક્કાર ત્હારી ભાતને.....ધિક્કાર તુજ સંગાથને.”

“ઓ ! ઓ ! કલંકિત કામિની ! ત્હેં કમળમુખ કાળું કર્યું,
મુજ તુજ ઉભયના ફૂગમાં કાંમાધ ! અજવાળું કર્યું.
ઓળ્યું પિતાના નામને, લજવી જનેતા-ફૂખને,
જા....જા....જતી રે’.. ફર....થા....તુજ ખાળ કાળા મુખને.”

“પથર પડી જનની-જઠરમાં....ફૂગમાં અંગાર છે,
હોળી જગાવી હાય ! હૈયામાં ત્હને ધિક્કાર છે.
રે ! ભાઈ જેવો ભાઈ ત્રિકમ ! ત્હેં કઠાવ્યો ફર હા !
નિર્દોષ ને દોષિત ઠરાવ્યો નાર ઓછી ફર ના.”

“વીરો ગયો સંગાથથી શોધ્યાં છતાં વળશે નહી,
હીરો ગુમાવ્યો હાથથી માંધો હવે મળશે નહિ.
ત્હેં જાળ નાખી માહની પ્રેમાંધ ને પાગલ કર્યો,
પણ આજ આંખો ખોલવાને સ્થિરે દીવો ધર્યો.”

“જ્યાં જ્યાં નજર નાખું ભર્યો ત્યાં પાપનો ભંડાર છે,
કેના સગાવહાલાં વિચારે નાર ને ભરથાર છે ?
સાંચા હૃદયનો સ્નેહ ના દેખાવનો સૌ પ્યાર છે,
નબનિત નથી સંસારમાં....નિઃસાર માયાગાર છે.”

વિદ્યાસ વામાના વચન ને વહાલ પર કરશે નહીં,
પ્રેમાંધ ચૈ પૂરી પરીક્ષા વિષ્ણુ પગ ભરશે નહીં.
અમૃતમય ઉપર થકી અંદર હળાહળાં ઝેર છે,
કાંચન અને કાન્તા ઉભયમાં કામ-વિષની લહેર છે.”

“લીસી સપાટી પ્રેમના રસ્તા તણી છે જાણજો,
તપસી ગયા લપસી તમે (સૌ) પણ ચાલતાં સંભાળજો.
આ જીન્દગી ઝેરી બનાવે મૂળ આંખો માનજો,
સૌન્દર્ય પર ઢાડી જતી સંયમ વિષે એ રાખજો.”

“સંસારમાં રેવું નથી સંન્યાસ સેવું સર્વથા,
આખી મત્રા’ આ પ્રેમની એ પ્રેમની ચાખું મઝા.”
પોશાક સર્વ ઉતારીને ભગવાં તને રાચે ધર્યાં,
અંગે ભભૂત લગાવીને વનમાં જવા પગલાં ભર્યાં.

ત્યાં તો પછાડી પિંગળા ઢોડી અને ચરણે પડી,
લીના કીધાં પગ રાયના કંથા ગ્રહી ભગવી રડી.
“દુર્ભાગિની યાચે દયા અપરાધિની હું નાથ છું,
ભૂત્યા મદનમાં ભલભલાં તો કેાણુ અજળા જાત હું ?”

“આ વાર બધા હયો” કહી પટરાણી પાલવ પાથરે,
 “ભગવાન પણ પહેલી વખતની ભૂલ માફ પતિ ! કરે.”
 પણ વેણુ આ અફળાઈ ભિંતે ને નિરર્થક સૌ થયાં,
 ‘ભગવા ધર્યા’ તે ખસ ધર્યા ! આજે ગયાં ! તે હા ! ગયાં.
 રણુવાસમાં રાણી રહે....ત્રણસો અને સાઠે તણ,
 દરબારમાં સંન્યાસી—વેશે ભરથરી આવ્યા પછી.
 રોતાં સભાજન ને નગરજન રાયને વીંટી વળ્યાં,
 રાજેન્દ્રને રોતાં કકળતાં સર્વ છેવટના મળ્યાં.
 આજ્ઞા કરી રાજેન્દ્રએ શાણા સુમન્ત પ્રધાનને,
 “વિક્રમ મળે ના ત્યાં સુધી લ્યો હાથ રાજ્ય—સુકાનને.
 શોધી તમે એ વીરને વાકેફ કરજો (આ) વાતથી,
 કે’જો કર્યો છે મૂકત મેહોટા ભાઈએ અપરાધથી.”
 “એ નિષ્કલંકિત વીરને આ રાજ્ય સ્નેહે સોંપજો,
 કલ્યાણ હા ! કલ્યાણ હા ! કલ્યાણ સર્વેનું હજો.”
 રોતાં * તણને * રાજવી જંગલ વિષે * ચાલ્યાં * ગયાં,
 ગુરુદેવ ગોરખનાથ ને મત્સ્યેન્દ્રના દર્શન થયાં.
 “દ્વિષા મહને આપો પ્રભુ,” કહી રાજવી ચરણે પડયા,
 “હું કોણુ ? ક્યાંથી આવવું ?” વિસ્તારી હાલ બધા કહ્યા.
 બોલ્યા ગુરુ મત્સ્યેન્દ્ર:—“બેટા ! ખાત તેરી ઠીક હે,
 લેકિન પીછે તુમ લોટ બચો યેહી મેરી શીખ હે.”

“યહ યોગકા અભ્યાસ ઐર સમાધિ જહોત કઠીન હૈ,
ખાના પિના ફલ-મૂલ-જલ યહ પહુનવા કૌપીન હૈ.
વિપાસ લી કરને પડે અરૂ જૈઠના તડકે શિલે,
હુઃખ હૈ ઇધર છોટે ખડે ખાના મિલે કલી ના મિલે.”

“ઋષિરાજ ! વેહું સર્વ એ આહે પરીક્ષા તે કરો,
દિક્ષા પછી દેને પ્રથમ સંશય તમારો જે હરો.”

“અચ્છા તલી જા કર પુકારો રાનીકો મૈયા તુમ્હી,
અરૂ માંગ કર ભિક્ષા ઇધર આના પિછે જૈઠે હમી”

લઈ એક ચેલો સાથ યોગી-વેશમાં નૃપ એ ગયો,
જઈ પિંગળા-મહેલે પ્રથમ પોકાર “મૈયાનો” કયો.
ઘેઠી હતી એ ખારીએ નિજ નાથ, જોયાં રાણીએ,
નીએ પધારી દોડતી ઉભરાય આંખો પાણીએ.

યોગેન્દ્ર ભર્તૃહરિ:-ભિક્ષા દેને મૈયા પિંગળા.

પિંગળા:-ધિક્ક ! યુવા ધિક્ક ! મૂજને...ધિક્ક ! કામ વિકારજી,
જેણે રે! ભૂલાવી મ્હને સત્યથી...મૂકી પાપ વિચારજી.

જેખ રે ! ઉતારો રાજા ભરથરી.

હામા રે ! કરો રાજા રંક હું...નારી અગ્નિ જાતજી,
સાથે રહીને સુધારો મ્હને...લજ્યાં માત ને તાતજી-મેખરે.

ભર્તૃહરિ:-કપટી પાપી રાણી પિંગળા...મોલે આ શું વચનજી ?

રાજા રે તજ્યું ત્હારે કારણે...જો વિચારીને મનજી-ભિક્ષા.

તું રે ખોટી, ખોટું રાજ ને...ખોટા સારો સંસારજી.
અલખ જગાવું વને એકલો...જેથી પામું ઉદ્ધારજી-બિદા.

પિંગળા:-રહો તો રાજજી રસોઈ કરું...જમતા જાઓ સ્વામીનાથજી,
ક્ષીર રે નીપજવું કાણુ એકમાં...જમીએ આપણુ સાથજી-ભેખરે.
મટુલી રચાવું રંગમહેલમાં...ને એકાન્ત આવાસજી,
ભાવે બન્ને ભગવાનને...સાથે ભોગ વિલાસજી-ભેખરે.

ભનૂહરિ:-મટુલી કેવી ને કેવા મહેલ હા...ભોજન ભોગ વિલાસજી,
રામ મળે જો રંગમહેલમાં...કાણુ લે સંન્યાસજી-બિદા.
વાસી જંગલના જોગી અમે...ફરતા ફરતી વાસજી,
આજો અહીં ને કાલે કયાં વળી...નહિ ઠેકાણું ખાસજી-બિદા.

પિંગળા:-ભલુતી ચોળી ને ભગવા ધરું...કહો તો પ્રાણાધારજી,
જોગણુ રૂપે રે! સાથે ફરું...નવ તરઝોડો નારજી-ભેખરે.
ભગવાં દેખી રાજ ભરથરી...દાવાનળ દિલ થાયજી,
મૈયા કહો ન મહારા કંથજી...લાગે અંગમાં લદાયજી-ભેખરે.

ભનૂહરિ:-વધુ રે બેલાવે શું મા પિંગળા...કીધાં કર્મ સંભારજી,
ભાઈ રે! જોવા મહારા ભાઈને...કદાચો દેશપારજી.
હવે રે રાજને મૈયા શું કરું?
સૂરજ સમોરે! નિષ્કલંકીત...લલુ વિક્રમ વિરજી,
કાળું રે કલંક પાપી પિંગળા...મૂકયું ત્હેને ત્હેં શિરજી-બિદા.

પિંગળા:-વાંકી રે! ત્રિધાતા મ્હને જૂલવા...લખ્યા લેખ લલાટજી,
આનું રે પ્રાયશ્ચિત હું રે શું કરું. માર્ગ આપો પૃથ્વી માતજી-ભેખરે.

ભર્તૃહરિ:-કર્મે લખેલું ત્યારે ભોગવો...કોને દુઃખએ દોષજી,
કેશવ કરે તે સૌ સાઈ કરે...મન વાળીએ સંતોષજી-મિહા.

પિંગળા:-ત્રણસો ને સાઠ નારી આપની...ખીજી માલવરાજજી,
એકને કારણ તેને નવ તમે...પાપી પિંગળાને કાજજી-ભેખરે.

ભર્તૃહરિ:-નૌકા ઝીલેરે! રાણી પાણીમાં...સાત માનવ-ભારજી,
વધુ રે! બેસે એક ને ખૂડે...લાગે વાર ન લગારજી.
દોષ રે! કોને તેમાં પિંગળા?

દેતી હોય તો મિહા દે મ્હને...નહિ તો કરું ગૃહ ત્યાગજી,
ગુરુજી ભરાસે રોષે માહરા...ચાલી જાય જમાતજી-મિહા.
મોહ છોડી દે મૈયા પિંગળા...હવે કર સત્સંગજી,
સચું રે! નથી કોનું કોષનું...આ સંસાર પતંગજી-મિહા.
ગંગા તટે તે રાણી ધર કરો...ન્હાવો નિરમળ નિરજી,
પ્રેમને વાજો પ્રભુમાં યધો...ત્યાગો અમુલ્ય ચીરજી-મિહા.
બહુતિ ચોળાને ઝાળી ભેરવો...કરો કાયા-કલ્યાણજી,
ચિતને પરોવો પરમાત્મમાં...મળે મોક્ષ-નિર્વાણજી-મિહા.
વિપનાં પાલાં પીધાં પ્રીતિના...રાણી રહી સંસારજી,
હવે પી જુઓ રે પ્રભુ-પ્રેમના...અમીરસથી ઉદ્ધારજી-મિહા.

***
ભર્તૃહરિ નાટકમાંથી ફેરફાર સાથે. ***

[હરિગીત.]

બિલા લઈ રાજેન્દ્ર રાણી પિંગળાને મહેલથી,
આલ્યો બીજીને મહેલથી બિલા લઈ મુશકેલથી.
જ્યાં મહેલ અંદરકળા તણે યોગેન્દ્ર આવી ઉભા રહ્યા,
“બિલા દીયો મૈયા” પુનઃ પોકાર એના એ થયા.

ભર્તૃહરિ:—.....બિલા દેને મૈયા યોગીને

સાર રે ! જોયો નહિ સંસારમાં...ખોટાં ખલકના ખેલજી,

મોહ-માયાના બધા મહેલ આ...અંધનકર્તા ... જોલજી;

અંદરકળા:—

નાખે જીવેને મોહપાશમાં-બિલા.

પાણી રે ! અદૃશ્ય રાય કર્યા પછી...દગો દેવો ન નાથજી.

હજી તો શૃંગાર, બાળા વેશમાં...લગ્ન-કંકણ હાથજી-ભેખરે.

પગલું બધું મહેં નથી પ્રેમમાં...જોયો નહિ શું સંસારજી?

છેક નમેરા થવું ના ઘટે...આંખે આંસુની ધારજી-ભેખરે.

પ્રેમનું પગથીડું નથી ચઢી...ત્યાં તો છોડી ન જાવજી,

જનમારો કેમ જશે બધો...દયાહીન ન થાવજી-ભેખરે.

ભર્તૃહરિ:—હું રે ! હવે યોગી અરણ્યનો...મૈયા બહેન બધી નારજી,

પાણી મહેં અદૃશ્ય પ્રભુથી કર્યું...મુખે ડઠ્ઠ હૃદયારજી-બિલા.

માયા રે ! સાચી નવ માન તું...ઝેરી સંસારી દહાણજી,

પ્રીતિ રે જગતની પિત્તળ ગણો...પ્રેમ પ્રભુનો પ્રમાણજી-બિલા.

સાથ રે ! રહ્યાં, લલાટે લખ્યા...પૂરો પૂર્વ-સંબંધજ,
પંખી રે ! મેળો ઉડે ને મળે...કાયા કાચો છે પિંડજ-ભિક્ષા.

(છવટે હારી રાણી અંદ્રકળા ભિક્ષા આપે છે. ત્યાંજ માતૃહીન
પુત્રી કૃષ્ણાકુમારી આવી પિતાને બા'જ પડે છે.)

કૃષ્ણા-બાપૂ ! થોભો. મહારી પણ આટલી ભિક્ષા લેતા નવ.

(લોટ આપે છે.)

—: ગાયન :—

કૃષ્ણા:—પિતાજી ! આ કોપ તમે શો કર્યો ?

નેગી વેશ બાપુ ! શીઘ્રે ધર્યો ?

મરી ગઇ છે માત, વળી ગ્નઓ તાત,

પિતા ઓથ કો'ની છે ? આરમાન માત.

લગવશે લાડ પછી મદને કોણ ?

પ્યારી પુત્રી ! આવો બા ! કહેશેજ કોણ ?

કુંવારી હું તો છું તમારી સુતા,

વદાવી હજી ક્યાં ? વિચારો પિતા.

અક્ષર સંસાર ! તમે છો આધાર,

પિતાજી જીવું સંભારી તમ પ્યાર.

નબાપી કરી બાપૂ ! નશો નહી,

પિતા પાછળ નહી જીવું હું તો સહી.

ભતૃહરિ:-ખેટા કૃષ્ણા મ્હારી ન દીલગીર યા,
મ્હારી પુત્રી મહેલે...તું જ મ્હારી બા!
હવે કૃષ્ણા! મુજને ન જાણુ તારો બાપ,
જોગી જાણી હવે તું તણ દે વિજાપ.
અશાશ્વત આ દેહ અમંગળ અતિ,
તણ મોહ બજજે તું ઉમયાપતિ.
એ છે મ્હારી શીખ સુતા દીસે આણુ,
ખીલ વાતો જગનની મિથ્યા પ્રમાણુ.

* * [ભતૃહરિ-નાટકમાંથી.] * *

[હરીગિત.]

રડતી તણ કૃષ્ણા સુતા રાજેન્દ્ર એ ચાલ્યો ગયો,
માલવમતિ ભતૃહરિ રાજા ટળી યોગી થયો.
વિધવા કરી માલવભૂમિ સૌભાગ્ય-સ્વામી એ ગયો,
રે! માળવાના ભાગ્યનો સૂર્યાસ્ત જાણે ના થયો!

દિક્ષા લઈ ગુરુદેવ પાસે રાજયોગી એ થયો,
આધુ અમરકુળ જે થકી અધાપિ એ જીવતો રહ્યો.
યોગેન્દ્રના સદ્બોધથી સુધરી ગઈ એ પિંગળા,
સાધુ જીવન ગાળી પછી સ્વર્ગે સિધાવી પિંગળા.

વિક્રમ મળી આવ્યો સચ્ચીવે વાત તેને સૌ કહી,
જેણે (પછી) નીતિસર માળવાની રાજયગાદી ભોગવી.
રાજેન્દ્ર એ ભતૃહરિ! યોગેન્દ્ર એ ભતૃહરિ!
ભોગી અગર! યોગી વિરાગી રાગી શ્રી ભતૃહરિ!

શૂંગાર, નીતિ, ન્યાયના, શતકો લખ્યાં ભર્તૃહરિ,
 વૈરાગ્યનો અંતિમ શતક રચનાર પણ ભર્તૃહરિ.
 કે'વાય છે આજે હજીયે અમર એ ભર્તૃહરિ-
 વંદન ! નમન ! માલવપતિ યોગેન્દ્ર ! રાજા ભરથરી.

કરજોડી કોટી વંદનો કિરતાર તું રચનાર છે,
 સર્વજ્ઞ તું ! અદ્વૈત બાળક ! “પુષ્પ” તો હથિયાર છે.
 વંદન અનેકાનેક હો ! હે બ્રહ્મ-બાળા આપને,
 વંદન વિભુને ! વિશ્વને ! કંઠર્પને ! યોગેન્દ્રને !

સુરતની પ્રથમાં એકે અવાજે વખણાએલું

સસ્તામાં સસ્તું પુસ્તકાલય.

વિનાશીની વામા યાને રામરાજનો સર્વનાશ. (પૃષ્ઠ ૩૫૦)

(સુંદર દશ ચિત્રો સાથે ગ્લેઝ કાગળ પાકું નોવેલ)... ૨-૦-૦

" " " " રફ કાગળ... ૧-૮-૦

રાજ ભરથરી. (સુંદર ૧૨ ચિત્રો સાથે)... ૦-૮-૦

લાલનો એકકો યાને વીર હુટાફ. (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર)... ૦-૮-૦

થોકદનો એકકો (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર વાર્તા) ... ૦-૮-૦

અત્યાચારી અસરા (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર વાર્તા)... ૦-૮-૦

શયતાની સંસાર ... ૦-૮-૦

મોતીની માળા ... ૦-૮-૦

શયતાની લીલા ... ૦-૮-૦ જાદુઈ વાતો ... ૦-૮-૦

નવલક્ષા હીરજી (સાંસારીક સચિત્ર વાર્તા) ... ૦-૮-૦

સોનેરી જાળ (સચિત્ર ડિટેક્ટીવ વાર્તા) ... ૦-૮-૦

યુની કોણુ? ... ૦-૮-૦

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ. (સચિત્ર ઐતિહાસીક) ... ૦-૮-૦

કુક્ષીનો એકકો યાને જાદુઈ આયનો (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર વાર્તા) ૦-૮-૦

પોલાદી પંજો (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર વાર્તા) ... ૦-૧૨-૦

ભયંકર ભામીની (ડિટેક્ટીવ સચિત્ર વાર્તા) ... ૦-૮-૦

આ સિવાય અમારે ત્યાંથી સુરત, અમદાવાદ, નદીઆદ, મુંબઈ, વડોદરા તથા તમામ સ્થળોનાં કાર્યા અને પાકાં અપ-ટુ-ડેટ ફેશનના તમામ જતનાં પુસ્તકો ખેલદ સસ્તાં ભાવે મળી શકશે. સ્કુલોને લગતાં તમામ જતના જુના પુસ્તકો મળશે. વધુ મટિ અમારું મોટું સુચીપત્ર મફત મંગાવી વાંચો.

૨૦ "શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય."

માલિક:-ડૉ. પ્રાણજીવન જીવજીહાસ યુકસેલર. ટાવર રોડ-સુરત.

સુરત મરાનપુરી ભાગવ, ભાજવાળી પોળમાં આવેલા શ્રી "અનાવિલ બધુ" શ્રી. પ્રેસમાં મોવિન્દજી હાલાભાઈ નાયકે છપી.

જોઈએ છે.   જોઈએ છે.

અહારં દેશવર ખાતે અમારાં પુસ્તકો વેચવા માટે એજન્ટો વેપારીઓ મટે બરપુર કમીશન રાખેલું છે. એકનાર વ્યાપારી લાવ-મંગાવીને ખાત્રી કરો. અમારી પાસેથી તમામ જ્વત્રવાં નાનાં, મોટાં, કાચાં પુઠાંનાં પાકા પુઠાંનાં (સોનેરી નામવાળાં) સામગ્રીનાં આણુપણુ રૂપ, વાર્તાનાં નાટકનાં, રકુઓને લગતાં શાળાપર્યાયી પુસ્તકો બેહક સસ્તાં બાવે મળી શકશે.

ડા० પ્રાણુલાલ જીવણદાસ.

પુસ્તકેશર એન્ડ પબ્લીશર.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

જો તમારે કોઈ પણ જાતનાં પુસ્તકો ખરીદવાં અગર વેચવાનાં હોય તો જરૂર આ નામ તમારી હાથરીમાં નોંધી રાખજો કે જ્યાં તમામ જાતનાં પુસ્તકો બેહક સસ્તા બાવે મળે છે તેમજ જુનાં પુસ્તકો વ્યાજખી લાવેથી વેચાતાં હોવામાં પણ આવે છે. વધુ માટે અમારું મોટું સુચીપત્ર મંગાવી ખાત્રી કરો.

ડા० પ્રાણુલાલ જીવણદાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

ક્યારે ખહાર પડે છે ? હવે એ ક્યારે ખહાર પડે છે ?

કહી જેની તમે ઢાગને ડાળે રાહ જોઈ રહ્યા હતા.

—: તે :—

❧ રાજ ભરથરી. ❧

(સચિત્ર.) (ચોથી આવૃત્તિ ખલાસ.) (સંગીતમાં.)

પ્રયોજક:— રૂબીની :— “પુણ્ય.”

પાંચમી આવૃત્તિ જે ઘડી દીલ ખહેલાવે એવા સુંદર ચિત્રોથી શોભિત થઈને ખહાર પડી ચૂકી છે. સુંદર ખાર ચિત્રો સાથે માલવપતિ રાજ ભરથરી કે જેણે પિંગળાના પ્રેમમાં સગા ભાઈ વિક્રમને બહેમની દ્રષ્ટિએ જોઈ દેશાનકાલ કર્યો, અને અંતે ભગવી કફની ધારણ કરવાનો વખત આવ્યો, એ પૌરાણિક પ્રસંગ આજ દેાની જીભને ટેરવે નથી રમી રહ્યો.

વધારે વિવેચન નહિ કરતાં એટલું જ કહીશું, કે આ પાંચમી આવૃત્તિની એક નકલ મંગાવી ખાત્રી કરો.

મુલ્ય રૂા. ૦-૮-૦ (ખાર ચિત્રો.)

લખો:—શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

ટાવર રોડ—મુરત.

માલીક:—ડા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ

જુહાપેલર એન્ડ પબ્લીશર.

—: જેનું નામ સાંભળતાંજ અચંખો થાય છે. :—

અને...એ વળી શું ધતોંગ? એમ લોકો પૂછી રહ્યા છે. તે છુપી પોલીસના પરાક્રમ દર્શાવતી “પુખ્પ.”ની એ એ વિચિત્ર જીવનધારાઓ કય?

વાંચો:— જરા ધીરજથી —:વાંચો.

એક તો જાણુ

લાલનો એકો.

(આઠ ચિત્રો સાથે)

—: એક :—

(સચિત્ર) **બીર લૂટાર.** (સચિત્ર.)

મૂલ્ય:—રૂ. ૮-૮-૦

અને ખીજી વળી કય? હું બાક?

ચોકટનો એકકો. (૮ ચિત્રો સાથે)

—: યાને :—

“તેર પાનાની કેટ.”

હહો. હવે આમાં તે એવું શું હશે! ત્યારે અજ્ઞયખીજ એ છે ને. જોજો ભલતા. અમારે ખરોસે. ખીજ ભળતા એકકાના નામ તે અમારા નહીં. હોં? તમને ઉપલા નામ વાંચતાંજ અજ્ઞયખી થતી હશે. નહીં. બેશક થાયજ.

તો પછી શું વિચારો છો? મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦ દરેકના તામડતોખ મંગાવી લ્યો.

માલીક:—

હા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ બુકસેલર પબ્લીશર.

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય. ટાવર રોડ-મુરત.

ભાઈ તમે સાંભળ્યું કે ?.....શું ?

ચેનાની અનોખી શૈલીથી ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓના વાંચકના હૃદય
જેણે જીતી લીધા છે, એવા જાણીતા લેખક “પુષ્પ” ની તદ્દન નવી
છૂપી પોલીસની વાર્તા બહાર પડી ચૂકી છે. કઈ ?

❀ મોતીની માળા. ❀

—: યાને :—

(સચિત્ર) “મહાદેવીની મૂર્તિ” (સચિત્ર.)

મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦

—: અને એનાજ અનુસંધાન રૂપે :—

❀ શયતાની લીલા. ❀

—: યાને :—

(સચિત્ર.) “ઝેરીલી નાગણુ.” (સચિત્ર.)

મૂલ્ય રૂ. ૦-૮-૦

દીલને ડોલાવી નાખે એવા લયકર ભેદભરમો ને ચાલાકીઓથી
ભરપૂર, જેને ધાને ધાને રસ લેવા લાયક શયરબાઝીઓ છલકાય છે...એ...

તમે નહીં વાંચી હોય તો જરૂર વાંચીજ નાખો. આજેજ નીચેને
સરનામે એક કાગળ લખી નાખો:—

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય ટાવર રોડ—મુરત.

માલીક:-શ્રી. પ્રાણલાલ જીવજીદાસ બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર

➔ વિનાશીની વામા. ➔

—: ચાને :—

રામરાજનો સર્વ નાશ.

મંગાવીને જરૂર વાંચો. એક મુસલમાન સ્ત્રીના પ્યારમાં લપટાઈ
વિજયનગરના રામરાજએ કેવી રીતે રાજ્ય ગુમાવ્યું. સ્વધર્મ માટે પોતાના
પ્રાણની આહુતી આપનાર આર્ય આળા અરૂણા કેવી સહનશીલતાથી ઉંધે
મસ્તકે આડ નીચે ટીંગાઈ નીચેની અગ્નિજ્વાળા સહન કરે છે. તે વાંચતાં
વાંચતાં મોઢેથી ધન્ય ! એવા ઉદ્દગાર સહજે નીકળી પડશે.

સારાં કાગળ પૃષ્ઠ ૩૫૦ કીમત રૂ. ૨-૦-૦
રૂ. " " " " " ૧-૮-૦ } નવ મુંઠર ચિત્રો સાથે.

વધુ વિગત જાણવા માટે સૂચીપત્ર અર્ધા આનાની ટીકાટ મોકલી
નીચેને સરનામેથી મંગાવો.

(સચિત્ર)—છપાઈને બહાર પડી ચુકી છે—(કાવ્યમાં)

❀ પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ. ❀

—: દિલ્હીનો છેલ્લો હિન્દુ—નર—કેશરી. :—

વીર, કરૂણ અને શૃંગાર એ ત્રણે રસોથી રસાંકિત આ
ઐતિહાસિક નવલકથા. કીમત ૦-૮-૦

એક વાર અવસ્ય વાંચો. હાથમાંથી મૂકવી પણ નહીં ગમે. પાને
પાને તમારી આંખમાંથી આંસુ પડાવશે.

આજેજ લખો:—

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય. ટાવર રોડ—સુરત.

માલીક:—શ્રી પ્રાણલાલ જીવજીવસ જીકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

સોનાનો ભાવ સસ્તો થયો !

અમારી ચોપડીઓમાં રહેલાં જ્ઞાન અને વાર્તાની સુંદરતાની કિંમત સોના કરતા પણ વધારે છે છતાં તેના ભાવો સસ્તા છે. જો તમારે ડિટેક્ટીવોના અદ્ભુત કામો જોવાં હોય, બદમાસોની જીગરને ઉથલાવી નાંખનારી હિંમતભરી નીચતાના પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાં હોય અને સ્ત્રીઓ પ્રેમીઓની પછવાડે કેવી રીતે સર્વસ્વ આપી દે છે તે જોવું હોય તો આજેજ વાંચો. તૈયાર છે

“પોલાદી પંજો.”

(લેખક:-મા. ભા. કર્ણિક.)

મુદ્દય આના ૧૨

ઠા. પ્રાણુલાલ જીવણદાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

મીઠા પાણીનો દરીઓ.

ઉપરના ચળદો વાંચીને તમે ગભરાશો નહિ, કપટીઓ આ દુનીયાને છેતરવા માટે આનાથી વધારે છળસેદ કરી જાણે છે. એક અઠંગ ઉઠાવગીર પોતાની સ્ત્રીને પોતાની પુત્રી તરીકે જણાવી ગૃહસ્થ પુરૂષોને કેવી રીતે પાયમાલ કરે છે. પૈસાને ખાતર તે સ્વહસ્તેજ તેને વ્યભિચારના માર્ગમાં પ્રેરવાને તૈયાર થાય છે, સતી સ્ત્રી મહાભારત દુઃખો વેઠતાં પણ ચંચળ રહે છે અને ધર્મ સાચવે છે, ભયંકર ભાંયરાઓના અદ્ભુત દેખાવો રજુ થાય છે એ બધું એકજ પુસ્તકમાં જોવું હોય તો જરૂર વાંચો. આજેજ મંગાવો.

સોનેરી જળ.

(લેખક:—મા. ભા. કશ્મીક.)

મુલ્ય માત્ર આના આઠ.

ડા० પ્રાણલાલ જીવણદાસ.

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ—મુરત.

નકલીયાઓથી છેતરાશો નહિ !

એટલે શું નકલીયાઓ છેતરે છે ? આજકાલના ફરફરીયા વેચુ નામધારી બુકસેલરો કાગળના થોથા આપી તમારો પૈસો હરણ કરે છે, તમારે આમાંથી બચી જઈ એક સ્ત્રી કેવા સાહસ કર્યો કરી શકે છે, પોતાનું પાપ છુપાવવા નિર્દોષ બંધુ પત્નિને સ્વહસ્તેજ સ્વર્ગમાં મોકલી દે છે અને પોતે સતિ થવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે છતાં હિંદકટીવળી અદ્ભુત બહાદુરી આગળ તેને કેવી રીતે મ્હાન થવું પડે છે તે જાણવા આજેજ વાંચો.

અત્યાચારી અંપસરા.

(લેખક:-મા. ભા. કણિંક.)

મુદ્રય આના આઠ.

૬૧૦ પ્રાણુલાલ જીવણદાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-સુરત.

એક પૈસાની કિંમત.

એ રખે બૂલતા કે તમારો એક પૈસો ઘણો કિમતી છે એ પૈસો નકામો નહિ નાંખતાં તમારું જ્ઞાન વધારવાને પંથે વાપરવો જોઈએ ! પણ તમારું જ્ઞાન કોણ વધારે ? ગભરાશો નહિ, એનો છત્તરો અમે લીધો છે માટે અમારી

શયતાની સંસાર.

(લેખક:-મા. ભા. કર્ણિક.)

એ એકજ ચોપડી વાંચી જુઓ, જેમાં એક ધનલોભી શેઠ પોતાના સગા ભત્રિજનીજ મિલ્કત ખાઈ જવા તેને ખૂની કરાવી ફાંસીએ મોકલવા પ્રવૃત્તિ કરે છે, નિર્દોષ ભત્રિજને ભુટે હાલે રીખાવી તેની પાસે એક શેઠીચાતું ખૂન કરાવે છે, ખૂન થએલો તે નસીબદાર શેઠીઓ જીવતો થાય છે અને તે ધનલોભી કાકો પોતાને હાથેજ પોતાના પાપમાં ફસાય છે. એ વાર્તાના પાને પાના જ્ઞાન સાથે તમોને ગમ્મત આપશે. હાથમાં લીધા બાદ પડતી મુકવીજ નહિ ગમે.

મુલ્ય માત્ર આના આઠ.

ઠાં પ્રાણુલાલ જીવજીહાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

પાણીપતના મેદાનમાં.

આજ પહેલા હિંદુઓએ હજારો વિજય મેળવ્યા છે અને કિર્તિબારી હાર ખાઈને પોતાના નામ અમર કર્યા છે, મહારાજા પૃથ્વિરાજ નરપિશાચ શાહપુદ્દીન ઘોરીને કેવી રીતે હાર આપે છે, શાહપુદ્દીન ઘોરીનો ભયંકર કપટપાથ, દેશદોહીઓની નીચતા અને માથા વગર રણમાં લડતા આહુનની વિરતા સંયુક્તાનો પ્રેમ તમને ચકિત કરી નાંખશે ! કણાઉટકીનો કૈમાસ સાથેનો પ્રેમશૃંગાર તમને પરસેવાથી સ્નાન કરાવશે. આજેજ ખરીદો.

પૃથ્વિરાજ ચૌહાણ.

(લેખક:-મા. ભા. કણિંક.)

મુદ્રય માત્ર આના આઠ.

મળવાનું ઠેકાણું:-

કાંઠ પ્રાણુદાસ જીવણદાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

સંગીતના શોખીનો માટે ખાસ.

તાનસેનની તાર યાને સંગીતનો ભંડાર.

દરેક રાગની સારીગમ સાથે પ્રખ્યાત ગવૈયા, લોકપ્રીય નાટકો.

તેમજ ભક્તીરસથી ભરપૂર ભજનોનો અપુર્વ સંગ્રહ.

સંગ્રહ કર્તા:-સંગીત માસ્તર નાનાલાલ માધવજી.

પાકું પુકું સોનેરી નામવાળું પુકું રૂપીયા બે.

કાચું પુકું બોર્ડ પટ્ટીનું કવર „ દોઢ.

તુર્તમાં મંગાવનારને અર્ધી કીમતે, થોડી નકલો સીલીકમાં છે.

લખો:-પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

તૈયાર છે આજેજ મંગાવો. તૈયાર છે.

 જાદુઈ વાતો.

મનને હેરત પમાડે તેવી, અને એક વળત હાથમાં
લીધા પછી મુકી દેવી ગમે નહિ તેવી જુદી જુદી વાર્તાઓનો
સંગ્રહ. છતાં કીમત ૦-૮-૦

પુલ્લીનો એકકો યાને જાદુઈ આયનો.

ડીઠેકટીવ બહાદુરનાં અજબ પરાક્રમોથી ભરપૂર. જે
પાને પાને તમોને હેરત પમાડશે. અદ્ભુત રહસ્યોનો
ખજાનો છતાં મુલ્ય માત્ર ૦-૮-૦

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

તૈયાર છે. —શું વિચાર કરો છો ?— ખુદાર પડી ચુકી છે.

આ કંઈ આજકાલની ખુદાર પડતી શૃંગાર અને પ્રેમના વિષયો ચર્ચતી અદ્ભુત રમના ભેટી ટાલણાઓથી ભરપૂર એક કાલ્પનિક ગદ્ય અંગર તો હિરેકડીવ નવલકથા નથી. ત્યારે શું છે ?

—આજકાલની કેવળાણી—

—:એટલે:—

સમાજની સંધ્યા.

(સચિત્ર) ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર)

પરંતુ સમાજની એકે એક જીણી બાબતો ઉપર મર્યાદામાં રહી ટોંચ કરતી, કન્યા-કેળવણી અને કુમાર-કેળવણીના પૂર્વ તથા પશ્ચિમના પ્રવૃત્તિઓની તુલના કરતી, આજકાલના કૈવાના શૈડીયાઓના બહાર અને ગૃહ-જીવનની સમાલોચના કરતી, આખરદાર ગણાતા સમાજના આગેવાન ચામત્તાઓના પાપના પોગળો લપાડા પાડી, તે ઉપર સખ્ત શબ્દોમાં પ્રહાર કરતી, હિન્દુ સંસારની એક હૃદયભેદક કાંણી છે. એમાંથી હસવાનું નહીં, પરંતુ રડવાનું મળશે શોખીન થવાનું નહીં, પરંતુ શીખવાનું મળશે. સગાં ભાઈ, બહેન, પતિ-પત્ની સર્વ માંહ વિના સંકોચે વાંચી અને પોતાના ઘરમાં રાખી શકે એવી આ સામાજિક નવલકથા એક વાર અવશ્ય મંગાવી તમારા પુસ્તકાલયને શોભાવો.

પ્રયોજક:-શ્રી. “પુષ્પ.”

ભાગ ૧હેલે:-મૂલ્ય:-૦-૧૨-૦ (પાંચ ભેરંગી ચીત્રો સાથે.)

ભાગ બીજો:-મૂલ્ય:-૦-૧૨-૦ (“ “ “ “)

અને ભાગ સાથે:-મૂલ્ય:-૨-૦-૦ (એકકાગળ પાકુ સોનેરી બાઇન્ડીંગ)

આજેજ લખો:-પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય. ટાવર રોડ-સુરત

જરા આમ જોશો કે ?

ખાસ તમારા લાભનું છે.

જો તમારે તમારી તંદુરસ્તી સાચવવીજ હોય તો
જરૂર એક વાર મુલાકાત લેવા રખે ચુકતા ના.

આથી સર્વે લોકોને ખબર આપીએ છીએ કે
અમારી દુકાને તાબુ અને ચોકખા તેલથી બનાવેલું
ફરસાણું હંમેશા ગરમાગરમ તૈયાર મળે છે.

સેવ, ગાંઠીયા, ભજીયા, કચોરી, ગોળાપુરી, ખમણ,
તેમજ મુંબઈના પલ્વાનો ખાસ સ્પેશીયલ ચેવડા વીગેરે
ગરમાગરમ તૈયાર મળશે. ગરમાગરમ તાબા ધીની જલેબી
તયાર મળશે. આ દુકાન ઉપર ખાસ માલીકની જાતી
દેખરેખ નીચે ઓર્ડર મુજબ માલ બનાવી આપવામાં
આવશે. બહાર ગામના ઓર્ડર ઉપર ખાસ ધ્યાન
આપવામાં આવશે. એક વાર પધારી ખાત્રી કરવા
વિનંતિ છે.

માલીક

ભજીયાવાળા ઠા. ગોરધનદાસ વિક્રમદાસ.

ઠે. રવાળાનો ટેકરો-મુરત.

હવે એ વાતથી કોણ અજાણ્યું છે ?

અમારા તરફથી ખંઢાર પડેલી ડિટેક્ટીવ નવલકથાઓમાં
ખેલ-ખેલી પોતાની નવીન શૈલી માટે ખેલો નંબર
ધરાવતી છપી પોલીસની વાર્તા.

ખૂની કોણ ?

તથા તથા આરતિઓ ખલાસ થઈ જતાં, ચોંચાવાર ખંઢાર પડી ચુકી છે.

હવે કેવાનું શું હોય ?

એમાં પૂછવાનું શું હોય ?

કોણ એ નામથી અજાણ્યું છે ?

તમારા બાઈમંઘ દોસ્તદારોમાંના સેંકડો એ વાંચી ચુક્યા હશે.

એમને પૂછી લેજો. કે ડિટેક્ટીવ દેવેન્દ્રના જીવલેણ સાહસોનો ચિતાર
આપતી અમારી આ નવલકથા વિષે તમારો શું અભિપ્રાય છે.

—: જવાબ એજ મળશે કે :—

બાઈ ! આજેજ મંગાવી લ્યો.

મુલ્ય રૂ. ૦-૮-૦

લખો:—શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

ટાવર રોડ—સુરત.

માલીક:—શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

કેમ લાઇ ? જરા આમ આવો. એક વાત કહું ?

તમે મુંબાઇ ગુજરાતી નાટક મંડળીનો પેલો સુપ્રસિદ્ધ અને જોવા જેવો ખેલ જોઇ નાખ્યો ? કે જેણે એક વખત આખા મુંબઇને દિવાનું બનાવ્યું હતું. નહીં ? હત ત્યારે.... ચાલ ફિકર નહીં....નાહકના એમાં વધારે પૈસા ખરચવા કરતાં હું કહું એમ કર.

હમણાંજ શ્રી પ્રાણીજીવન પુસ્તકાલય તરફથી જહાર પડેલી

❀ નવલશા હીરજી ❀

(સચિત્ર.)

—: યાને :—

પ્રયોજક:-“પુષ્પ.”

“ નસીબની બલિહારિ. ”

એ ચોપડી મંગાવી લે. એટલે થયું. એ વળી નાટકના ટેસ્ટને પણ ભૂલાવી દે એવી છે. કારણ કે એમાં ઠોઠ ઓર રમકઝમક અને ચુનંદા ફેરફારો છે. શું સમજ્યો ! લે લખી નાખ ત્યારે એક બે દોઢીયાનો, કાગળ:-કયાં ? લે.... હને ઠંકાણું આપું. લખી લે.

શ્રી પ્રાણીજીવન પુસ્તકાલય. ટાવર રોડ—સૂરત.

માલીક:-ડા. પ્રાણીજીવન પુસ્તકાલય બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.

સુરતની પ્રજામાં એકી અવાજે વખણાએલું
સસ્તામાં સસ્તું પુસ્તકાલય.

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય

અને

વાંચનાલય—સુરત.

જો તમારે સારાં અને સસ્તાં નવાં યા જુનાં પુસ્તકો ખરીદવા અગર
વેચવાનાં હોય તો જરૂર નીચેનું નામ તમારી ડાયરીમાં નોંધી રાખજો કે
જ્યાં તમામ જાતનાં પુસ્તકો વાર્તાનાં, નાટકનાં, જ્યોતીષનાં, વૈદકનાં, ધાર્મિક,
સંસારીક તેમજ અપ દુ રેટ ફેશનનાં ડ્રેકટીવ સચિત્ર, પાકાં પુઠાનાં સોનેરી
નામવાળાં, હાથપ્રેરીના આલુપણરૂપ પુસ્તકો, તેમજ રકુલને લગતાં તમામ
જાતનાં પુસ્તકો ખેલદ સરતા ભાવે મળે છે. એકવાર મુલાકાત લેવા “રજો
ચુકતા ના.” જોઈએ છે એજન્ટો બહારગામ માલ વેચવા માટે તેમજ
ફેરીઆઓ પરચુરણ તમામ જાતના પુસ્તકો વેચવાને માટે વેપારીઓ માટે
ઉદાર શર્તો.

લખો યા મળો:—શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

માલિક:—

ઠા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ
જુકસેલર એન્ડ પબ્લીસર.

ટાવર રોડ—સુરત.

સ્રીઓ શું કરી શકે ?

એમ ન સમજશો કે સ્રીઓ માત્ર પુરૂષોની ગુલામીજ કરી શકે છે. એક રમણી પોતાના પિતાનું વૈર વાળવા તેના પુરાતન શત્રુ સાથે વિચિત્ર રીતે લડે છે. તેને એક વિશાળ મહાલયમાંથી ઉંચકી આણી પોતાના કારાગૃહમાં કેદ પુરે છે છતાં ડિટેક્ટીવ તેની ચાલાકીને ઉંધી મારી કારાગૃહવાસીને અદ્ભુત રીતે મૂકત કરે છે, મૂકત થએલા તે કારાગૃહવાસી ક્ષણાર્ધમાં પાછો તે રમણીના હાથમાં જઈ પડે છે અને પિતાનું વૈર વાળવા તૈયાર થએલી એક નિર્દોષ સ્રી માતા પિતાના શત્રુનો નાશ કરી અંતે પોતાની દુષ્કર પ્રતિજ્ઞા તરી બાય છે એ સઘળું તમારે વાંચવું જ હોય તો જરૂર એક વાર ખરીદો.

ભયંકર ભામિની.

(લેખક:-મા. ભા. કલ્પિંક.)

મુદ્રય આના આઠ.

કાંઠા પ્રાણુલાલ જીવજીહાસ.

શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-મુરત.

❖ શયતાની લીલા. ❖

મચિત્ર.] ડિટેક્ટીવ વાર્તા. [મચિત્ર.
આવાંગ ૮ ચિત્રો સાથે.

પ્રકાશક ડૉ. પ્રાણલાલ જીવણદાસ બુકસેલર પબ્લીશર ટાવર રોડ-મુરત.

“સો શટ્કાની સબ.” વધુ માટે વાંચો. [પૃષ્ઠ ૧૩ મું.]
પ્રકાશક:— ડૉ. પ્રાણલાલ જીવણદાસ બુકસેલર પબ્લીશર
રો. “શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.” ટાવર રોડ-મુરત.

૦૦૦૦૦૦૦૦

રાજ ભરથરી

ચિત્રના:—લેખ ર ઉતારા રાજ ભરથરી.

